

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Muuseumikommunikatsioon indiviidide ja kogukondade näituseloomesse kaasamisel

„Meie Tartu“ näitel

Bakalaureusetöö

Anita Tamm

Juhendaja: Krista Lepik, PhD

Tartu, 2024

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	5
1.1. Kaasav muuseum	5
1.2. Kogukond ja kogukonnatunne	11
1.3. Empiiriline kontekst.....	15
1.4. Uurimisküsimused	17
2. METOODIKA JA VALIM	18
2.1. Andmekogumismeetod	18
2.2. Valim	19
2.3. Intervjuu kava	20
2.4. Analüüsimetod	21
3. TULEMUSED	22
3.1. Näituse „Meie Tartu“ algne idee ja eesmärk	22
3.2. Mis osalusstiile näituse loomiseks kasutati?.....	23
3.3. Kuidas kaasatud inimestega ühendust võeti	28
3.4. Milles kaasamine sisuliselt seisnes	31
3.5. Kuidas mõisteti näituse kontekstis kogukondi.....	34
3.6. Kaasamise head küljed ja kriitika	38
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	43
4.1 Meetodikriitika ja edasised uurimisvõimalused	47
KOKKUVÕTE	49
SUMMARY	51
KASUTATUD KIRJANDUS	54
LISAD	58
Lisa 1. Kodulehe ankeet.....	58
Lisa 2. Intervjuu kava näituse koostajatele	59
Lisa 3. Intervjuu kava kaasatud inimestele	60
Lisa 4. Kaasatud3 loodud visuaal näituse „Meie tartu“ jaoks	62

SISSEJUHATUS

Tartu Linnaajaloo Muuseumid on alates 2022. aasta sügisest valmistanud ette Tartu linnamuuseumi uut püsinäitust “Meie Tartu” (Meie Tartu, i.a). Näituse valmimisele kutsuti kaasa lööma nii praegusi kui ka endisi tartlasi, kellelt oodati lugusid, fotosid ja esemeid, mis Tartut ja Tartu linnaosasid kõige paremini iseloomustavad (Raudmäe, 2023). “Meie Tartu” näituse avamine on planeeritud juunisse 2024.

Näitus “Meie Tartu” on eriline nii Tartu Linnaajaloo Muuseumide jaoks kui ka üldiselt Eesti muuseumimaastikul, sest selle loomisprotsessis on suur osa linnaelanikel ja kogukondadel, kes pole igapäevaelus seotud muuseumitööga, kuid kes on kaasatud näituse loomisesse. Muuseumid laiemalt nii Eestis kui Euroopas on hakanud aina enam inimesi muuseumi töösse kaasama, mida näitavad viimastel aastakümnetel erinevad projektid ja ettevõtmised, nagu näiteks ERMi osalussaal (Aljas, Jaanits ja Runnel, 2023). Igal kaasamisel on oma eesmärk, kuidas saab kaasamine olla kasulik nii muuseumile kui indiviididele ja kogukondadele, keda kaasatakse. Probleem on selles, kuidas teha kaasamist edukalt.

Linnaelanike kaasamine näituse loomisprotsessi muudab võimusuhteid muuseumi ja külastajate vahel (Lepik, Pruulmann-Vengerfeldt ja Runnel, 2014). Selle asemel, et kuraator ja teised näituse koostajad otsustavad, mida muuseumis näitusel näidatakse, antakse võimalus linnarahvale sõna sekka öelda. “Meie Tartu” näitus sünnib just tänu linnarahva panusele. Sidudes linnaelanikelt saadud sisendi erinevate linnaosade ajaloo loovad kuraatorid ja kunstnikud näituse.

Peale linnaelanike kaasasid kuraatorid näitus „Meie Tartu“ loomisesse ka erinevaid Tartu kogukondi. Kogukonna mõiste ei kuulu inimeste argipäeva juurde, inimesed kasutavad selle asemel teisi väljendeid ja selgitavad mõistet „kogukond“ erinevalt (Narusson, 2016). On oluline mõista, kuidas saavad muuseumitöötajad aru, mis on kogukond ja kuidas seda näituse loomisel kaasata või kuidas näitusel kogukondi tõetruult kujutada. Nii kaasamine kui kogukond on mõlemad keerulised ja tähtsad mõisted, millel pole ühest definitsiooni, mistõttu on vajalik, et mõlemad osapooled, nii näituse koostajad, kes viivad kaasamise protsessi läbi, kui ka kogukonnad, kes selles osalevad, saaks sellest sarnaselt aru ja oskaks sellele vastavalt näiteks oma ootusi kujundada.

Lõputöö eesmärk on anda kvalitatiivset uurimismeetodit kasutades ülevaade näituse “Meie Tartu” koostajate ning kaasatud linnaelanike tagasivaatest ja õppetundidest kaasamise projekti läbiviimisest. Uurimisprotsessi käigus uurin, mis määral ja kuidas täpselt kaasas muuseum külastajaid näituse loomisesse ning kuidas näituse koostajad defineerivad kogukondi, kuidas nende kaasamine õnnestus ja kuidas see mõjutas kaasatud inimeste kogukonnatunnet.

Uuringu käigus kogutud kogemused ja õppetunnid võivad huvi pakkuda erinevatele asutustele, nagu näiteks muuseumidele ja raamatukogudele, keda huvitab avaliku asutuse publikut või selle geograafilises piirkonnas elavate inimeste ja kogukondade kaasamine näituseloomesse või erinevatesse projektidesse.

Täitmaks püstitatud eesmärki viisin lõputöö raames läbi kuus poolstruktureeritud intervjuud, millest pooled viisin läbi näituse kahe kuraatori ja muuseumi direktor Risto Lehistega ning pooled näituse loomisesse kaasatud inimesega. Saadud andmed analüüsisin kvalitatiivset sisuanalüüsi tehes, et saada teada miks ja kuidas kaasati indiviide ja kogukondi näituse „Meie Tartu“ loomisesse ning mis oli nii näituse koostajate kui kaasatud indiviidide ja kogukondade arusaam kaasamisest ja kogemus kaasamisega.

Lõputöö esimeses peatükis annan ülevaate kaasamise ja kogukondade defineerimise teooriast, Tartu linnamuuseumi näitusest “Meie Tartu” ning sõnastan uurimisküsimused. Teises peatükis annan ülevaate uurimistöö metoodikast ja valimist. Kolmandas peatükis esitan ülevaate tulemustest, näituse “Meie Tartu” koostajate ja kaasatud indiviidide praktilisest kogemusest, mida võrdlen teooriaga neljandas peatükis.

Täna juhendaja Krista Lepikut sisukate arutelude ja nõuannete eest töö valmimise ajal. Samuti tänan kõiki uuringus osalenuid, kes võtsid aega minuga vestlemiseks ning jagasid oma mõtteid ja kogemusi. Täna retsensenti Merle Linno põhjaliku tagasiside ja väga heade ettepanekute eest.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Esimeses peatükis annan ülevaate lõputöö teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest. Esimeses alapeatükis selgitan, kuidas muuseumid saavad inimesi oma töösse kaasata. Teises alapeatükis kirjeldan, mis on kogukonna tunnused. Kolmandas alapeatükis annan taustainfo Tartu Linnaajaloo Muuseumide näituse „Meie Tartu“ kohta ja neljandas alapeatükis kirjutan lahti uurimisküsimused.

1.1. Kaasav muuseum

Selles peatükis annan ülevaate kaasamise definitsioonist ja valdkonniti liigitamisest. Tutvustan ka erinevaid osalusstiile, mida saavad muuseumid inimeste kaasamiseks rakendada. Lisaks kirjeldan, kuidas on kaasamine muuseumile ja osalejatele kasulik ning esitan osalusprojektide elluviimisega seotud kriitilised aspektid.

1.1.1. Definitsioon

Kaasamine on jõudnud tänapäevaks ICOMi 2022. aastal kinnitatud muuseumi definitsiooni: „/.../ Nad (muuseumid) tegutsevad ja suhtlevad eetiliselt, professionaalselt ning kogukondi kaasates /.../.” (ICOM..., 2022).

Kaasamist ehk osalust on defineeritud kui olukorda, kus muuseum jagab oma tegevusi ja vastutust mingis osas muuseumi kasutajatega (külastajatega) (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a: 7). Need külastajad „astuvad /.../ tavakülastusest mitu sammu edasi ja panustavad muuseumi oma ideede, teadmiste ja tööga“ (Runnel, Aljas ja Jaanits, 2023). Kaasamist ja osalust käsitlen oma bakalaureusetöös sünonüümsetena.

Simon (2010) defineerib kaasavat kultuurilist institutsiooni kohana, kus külastajad saavad luua, jagada ja kokku tulla (muuseumi või näituse) sisu ümber. Järgnevalt selgitan selle definitsiooni Simoni (2010) järgi lahti. Loomine tähendab, et külastajad saavad panustada oma ideede, esemete ja loomingulise väljendusega. Jagamine tähendab, et külastajad arutavad ja jagavad teistega selle üle, mida nad külastuse käigus näevad ja loovad. Kokku tulemine tähendab, et külastajad suhtlevad üksteisega ja muuseumitöötajatega, kellel on sarnased huvid. Muuseumi või näituse sisu tähendab, et külastajate vestlused ja looming keskendub esemetele ja ideedele, mis on olulisimad antud institutsioonile.

Kaasamise spetsiifiline artikulatsioon/tähendus muutub sõltuvalt sellest, millises ideoloogilises raamistuses seda parasjagu kasutatakse (Carpentier, 2011: 127). See tähendab, et kaasamise definitsioon on muutuv nii poliitilistes-ideoloogilistes aruteludes kui ka elatud kogemuses – kui kaasamist praktiliselt läbi viiakse (Carpentier, 2011: 127).

1.1.2. Miks on kaasamine hea?

Traditsiooniliselt saab muuseumi ja selle küllastajate suhet kirjeldada selliselt, et küllastaja on muuseumiprofessionaalide kureeritava kultuurilise sisu passiivne vastuvõtja (Lepik, Pruulmann-Vengerfeldt ja Runnel, 2014). Muuseumi töö seisnes ajaloo oma kollektsioonide ja ajaloo säilitamisega tegelemise ja nende küllastajatele tutvustamisega (Munro, 2013). Kuni viimase ajani ei arutanud muuseumid näituste loomist läbi kogukondadega või linnaelanikega (Rosenberg, 2011). Üha rohkem on muuseumiteadused hakanud tegelema selle uurimisega, kuidas muuseum suhtleb publikuga vastastikku, sealhulgas kuidas muuseumid kaasavad kogukondi (Munro, 2013).

Kaasaegsete käsitluste kohaselt võib välja tuua mitu põhjust, miks muuseumis kaasamine hea või lausa vajalik on. Esiteks toetab avalikkuse kaasamine muuseumi töösse osalejate võimustamist, mis omakorda toetub osalusdemokraatia ideedele (Runnel, Aljas ja Jaanits, 2023). Keda näituste loomisel kaasatakse ja keda välja jäetakse, reguleeritakse nii kohaliku omavalitsuse ja riigi, muuseumi kui ka näituse loomises osalejate poolt (Newman ja McLean, 2006). Seega on võim selle üle, mida ja kuidas muuseum näitustel käsitleb muuseumi ja selle töötajate käes, aga linnakodanike kaasamisega otsustusprotsessidesse saab seda võimu jagada.

Kaasamine tähendab mõlemale osapoolle (muuseumile ja osalejatele) kasulikku, üksteist austavat ja mingi piirini tasakaalustatud võimuhet (Carpentier, 2011: 62-63; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b). Osalusprojektide eesmärk ei ole muuseumitöötaja rolli elimineerida, vaid muuta muuseumitöötaja ja muuseumi küllastaja rolle selliselt, et võimu jagamine oleks võimalik (Carpentier 2011: 125). Nii saab osalusprojektidega avada ja jagada näituse loomisel kuraatori rolli linnakodanikega, nii et näituseloomel ei ole vaid muuseumitöötaja territoorium (Carpentier 2011: 125-126).

Teiseks toetab kaasamine kogukonnas sotsiaalseid interaktsioone ja sotsiaalset sidusust. Organisatsioonid, mis töötavad selle nimel, et ühendada inimesi ja ehitada nende vahel üles usaldust, panustavad positiivselt sotsiaalsesse ühtekuuluvustundesse (Rosenberg, 2011). Tänapäeval on muuseumid omaks võtnud rohkem kogukonnapõhisemat rolli (Rosenberg, 2011).

Kui muuseumid kaasavad erinevaid inimesi ja kogukondi, muutub muuseum mitmehäälseks ja saab sotsiaalse kapitali hoidlaks, kus sotsiaalsed ühtekuuluvustunnet edendatakse (Rosenberg, 2011). Arutelud ja koostöö tugevdavad suhet kogukonna ja muuseumi vahel ning laiendavad kogukonna silmaringi ühiskonna ja maailma kohta (Rosenberg, 2011).

Kolmandaks tähendab külastajate kaasamine ja seeläbi nende võimustamine, et inimesed lahkuvad muuseumist, tundes ennast edukana, olles just midagi saavutanud, ja väärtuslikuna, sest on just panustanud muuseumisse, teades, et muuseum näeb individuaalseid panuseid väärtuslikena ja tundes, et linnakodanikuna omab ta muuseumile väärtuslikku ekspertteadmist (Carpentier, 2011: 63; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b).

1.1.3. Kaasamise eesmärgid

Ei ole olemas ühte lähenemist, kuidas muuta kultuurilist institutsiooni (muuseumit) kaasavamaks (Simon, 2010: 184). Igas muuseumi tegevusalas (kultuurilises, majanduslikus ja avalikus/poliitilises) on erinevad arusaamad, mida tähendab kaasamine ja mis on selle eesmärk (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a).

Näiteks võib kultuurilise institutsioonina muuseumi eesmärgiks olla oma kogudesse lugude või esemete juurde saamine või siis haaravama näituse loomine, mida rikastab külastajate panus nende sisendi näol (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b). Majandusliku institutsioonina võib muuseum loota osaluse ja kogukonna kaasamise tulemusena raha juurde teenida või säästa (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a).

Avalik-õigusliku institutsioonina võib olla muuseumi huviks inimeste võimustamine osalevate tegevuste kaudu, et soodustada demokraatlikku osavõttu ja muuta muuseumi külastuskogemust demokraatlikumaks (Coghlan, 2018; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b). Kaasamisel on potentsiaal muuseumi demokratiseerida kahel olulisel viisil: andes külastajatele hinnatud hääle muuseumi näituste sisu tõlgendamisel ja võimestades külastajaid olema osa laiematest poliitilistest protsessidest (Coghlan, 2018).

1.1.4. Osalusstiilid

Kaasamiseks või osaluseks on erinevaid lähenemisi ja stiile. Näiteks eristatakse osalist ja täielikku osalust/kaasamist, kus osaline kaasamine tähendab protsessi, kus kaks või rohkem osapoolt

mõjutavad üksteise otsustusprotsessi, kuid kus lõplik võim otsustada on vaid ühel neist ning täielik kaasamine on defineeritud kui protsess, kus igal indiviidil on samaväärne võim otsuseid vastu võtta (Pateman, 1970: 70-71). Täielik kaasamine on Patemani hinnangul utoopiline idee, mille poole püüdlamine ja niiviisi demokraatlikuma maailma poole püüdlamine, kus võimusuhted on tasakaalustatumad, on aga sotsiaalselt kasulik ja moraalselt hea (Pateman, 1970).

Simon (2010: 187) on toonud välja neli erinevat osalusstiili, mida muuseumid saavad rakendada. Nendeks on panustav, koostöötav, koosloov ning majutatud või võõrustav stiil (Simon, 2010: 187). Erinevatel kaasamise stiilide puhul on osades muuseumi roll suurem, teistes jälle antakse rohkem kontrolli küllastajale (Simon, 2010: 188). Need lähenemisviisid ei ole hierarhilised, üks neist ei ole parem kui teine, vaid see, millist neist muuseum kasutab, peaks sõltuma nii kaasamise eesmärgiks kui muuseumi võimalustest (Simon, 2010: 188). Järgnevalt selgitan need neli osalusstiili lahti Simoni (2010: 187-188) ning Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldti (2014a) järgi.

1. Panustavas osalusstiilis võimaldatakse osalejatel lühikese aja jooksul anda selgelt piiritletud eesmärkide ja ülesannetega panus muuseumi töösse. Muuseum kontrollib täielikult kogu protsessi, sh kuidas, mida ja millal osalejad panustavad.
2. Koostöötavas osalusstiilis antakse osalejatele pisut enam kontrolli osalusaktiooni eesmärgi ja tegevuse üle. Osalejad on aktiivsed partnerid projekti loomisprotsessis, mida algatab ja kontrollib aga ikkagi muuseum.
3. Koosloovas stiilis on osalus pikaajalisemale ühisele tegevusele orienteeritud ning selle raames võimaldatakse osaleda neil kogukondadel, kelle eesmärgid muuseumi omadega kokku langevad. Osalejad on protsessi kaasatud algusest peale, aidates defineerida projekti eesmärgid kogukonna huvidele põhinedes.
4. Majutatud või võõrustava osalusstiili puhul antakse osalejatele protsessis maksimaalsel määral kontrolli ning muuseum muutub ennekõike kohaks, kus osalejad oma projekti ise üles ehitavad. Muuseumi roll on selles protsessis toetav, mitte suunav.

Kaasamise tehnoloogiad võivad olla pliiats ja paber, internet ja sotsiaalmeediatehnoloogiad, aga ka kudumisvardad või puutöököda (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014c). Kaasamise tehnoloogiaid tuleks vaadata kui loendamatu arvu lähenemisi ja tegevusi, mida muuseumid saavad kasutada selleks, et soodustada küllastajate osavõttu ja kaasatust muuseumiga (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014c).

1.1.5. Kaasamise kriitika

Külastajate kaasamine muuseumi töösse tähendab ka muuseumi muutmist külastajakesksemaks ja avatumaks (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b). Kaasamine on oluline viis, kuidas külastajad saavad muuseumiga suhestuda, kuid õnnestunud kaasamine nõuab suurt panust ja investeringut kõigilt osapooltelt (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b).

Inimeste kaasamine muuseumi töösse võtab aega ja soovi/motivatsiooni seda õnnestunult teha, kuid kui muuseum tahab teha näitust näiteks oma kogukonna kohta ilma kohalikke inimesi konsulteerimata, siis võivad tulemused olla väga negatiivsed ja neid inimesi võõrastav, kellest näitus on tehtud, nt „Meie Tartu“ puhul eri linnaosade tartlasi võõrastav (Hemming, 1997: 176, viidatud Carpentier, 2011: 63 kaudu).

Muuseum peab osalust planeerides läbi mõtlema, mis on osaluse eesmärgid, tulemused ja kasu nii muuseumi kui külastajate jaoks (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a: 7). Seda nii nende külastajate jaoks, kes osalevad või kes on kaasatud, kui ka nende jaoks, kes ei ole (Simon, 2010: 21). Vastavalt kaasamise eesmärkidele on mitmeid erinevaid viise ja lähenemisi disainimaks efektiivseid projekte, mis täidaks need eesmärgid (Simon, 2010: 183).

Ei tohi ka unustada, et kaasamine on alati vabatahtlik, teisiti see ei saagi toimida ning igal inimesel on õigus keelduda kaasatud olemisest (Carpentier, 2011: 126). Paratamatult ei saa ka kõiki kaasata, teatud tähendused ja identiteedid domineerivad ja on esindatud näituse disainis ja sisus ning teised tähendused ja identiteedid on jällegi välja jäetud, seda eriti osalusstiilide puhul, kus on kuraatorite käsi siiski mängus (Newman ja McLean, 2006). Samas on oluline, et inimestel, kes ei ole muuseumitöötajad, on siiski oma roll selles ja nad on kaasatud.

Seda, kuidas muuseumid on seni osalust ja kaasamist teostanud, on kritiseerinud mitmed autorid (Kelly, 2013; Mutibwa, Hess ja Jackson, 2020; Coghlan, 2018). Kaasamisprojektid on tihtipeale lühiajalised ja projektipõhised, mis tähendab, et need on disainitud kindla eesmärgi saavutamiseks (Mutibwa, Hess ja Jackson, 2020). Lynda Kelly (2013: 65) on kritiseerinud, et lisaks sellele, et tihti on kaasamise projektid ühekordsed, esinevad need tihtipeale ka vaid internetis.

Kelly (2013: 65) ütleb, et kui muuseum soovib tõeliselt inimesi muuseumi tegevuses ja loomises osalema kutsuda, peab see protsess muutma muuseumit ennast. Oluline on, et külastajad tunneksid, et kaasamine ja osalus on osa muuseumi üleüldisest kultuurist (Kelly, 2013). Coghlan (2018) on kirjutanud sellest, et muuseumide potentsiaal kaasamise läbi muuseumi demokratiseerimiseks on tihtipeale tagasi hoitud professionaalide poolt, kes ei hinda kaasamist ja ei soovi külastajaid

võimestada, st omaenda või muuseumi võimu jagada ja seeläbi üleüldist muuseumikultuuri muuta. Need professionaalid tahavad jätkata vanamoodi, jättes ligipääsu muuseumi kollektsioonidele vaid endale (Coghlan, 2018). Kaasamise võimaldamine või tõkestamine sõltub seega organisatsioonikultuurist (Lepik, Pruulmann-Vengerfeldt ja Runnel, 2014).

Organisatsioonikultuuri tuleks mõista kui liimi, mis hoiab organisatsiooni koos jagatud tähendusmuustrite abil (Siehl ja Martin, 1984: 227, viidatud Carpentier, 2011: 218 kaudu). Organisatsioonikultuur kehastab endas ta liikmete ühiseid väärtuseid, uskumusi ja ootuseid (Siehl ja Martin, 1984: 227, viidatud Carpentier, 2011: 218 kaudu). Otsustades, millised osaluse viisid on konkreetsele muuseumile vastuvõetavad ja millised mitte, teeb muuseum alati ideoloogilisi valikuid (Lepik, Pruulmann-Vengerfeldt ja Runnel, 2014). Simon (2010: 183) toob välja kolm institutsioonilist väärtust, millel põhinevad tema hinnangul kõik kaasamise projektid. Nendeks on 1) Soov muuseumiväliste osalejate sisendiks ja osaluseks; 2) Usk osalejate oskustesse; 3) Reageerimisvõime osalejate tegevusele ja panusele (Simon, 2010: 183).

Kokkuvõttes tuleb muuseumidel enne kaasamisprojektiga alustamist otsustada, kas ollakse valmis nii suureks panuseks ja investeeringuks, mida õnnestunud kaasamine nõuab ning kas organisatsioonikultuur võimaldab kaasamist. Kaasamisprojekti läbi viies peab muuseum arvestama ka sellega, et kaasamisel oleks selge eesmärk, millega mõõta õnnestumist ning mõtlema, kuidas saab kaasamine kasulik olla nii muuseumile, kaasatutele kui ka muuseumi külastajatele, keda ei kaasatud. Veel võiks muuseumid valida ühe Simoni (2010) sõnastatud osalusstiilidest, määratledes sellega kaasamise viisi ning muuseumi ja osalejate rolli kaasamises.

1.2. Kogukond ja kogukonnatunne

Selles peatükis arutletakse kogukonna mõiste definitsiooni ja kasutamise üle rääkides inimeste kaasamisest muuseumi töösse. Lisaks annan ülevaate kogukondi kirjeldavatest tunnustest ja kogukondade liigitamisest. Veel kirjeldan, kuidas muuseumid saavad olla kogukondade jaoks ankurasutusteks.

1.2.1. Kogukonna definitsioon

„Meie Tartu“ näituse projekti esialgses tegevusplaani kirjelduses Tartu Linnaajaloo Muuseumide kodulehel oli kirjas, et näituse eesmärgiks oli kaasata linnaelanikke ja kogukondi näituse loomisel (Meie Tartu, i.a). Eelmises peatükis mainitud ICOMi 2022. aastal kinnitatud muuseumi definitsioon rääkis samuti kogukondade kaasamisest muuseumi tegevusse (ICOM..., 2022).

Mõistet „kogukond“ kasutatakse tihtipeale tähenduses „muuseumi geograafilises ümbruses elavad inimesed“, kuid see argielu kasutuses levinud tähendus ei pruugi vastata akadeemilises vaates kogukonna mõistele. Narussoni (2016) meelest ei tea me tegelikult, mida inimesed täpselt silmas peavad, kui kasutavad oma kõnes mõistet „kogukond“, sest võivad sellest väga erinevalt aru saada. Akadeemilises vaates kogukonna defineerimisel tuleks olla tundlik kogukonna tavatähenduse (argielu tähenduse) suhtes (Narusson, 2022).

Akadeemilises maailmas ühtset kogukonna definitsiooni ei ole ja seda Narussoni (2016) arvates võib-olla ka ei tule, kuna kogukonna mõistet püüavad defineerida ja mõtestada mitmed valdkonnad ja teadusharud. Juba 20. sajandi keskpaigas tuvastati 94 erinevat definitsiooni „kogukonna“ mõistele (Hillery, 1955, viidatud Gilchrist ja Taylor, 2022 kaudu).

Kõige lihtsam definitsioon van Ewijki (2010) järgi on, et kohalik kogukond on suhteliselt väike piirkond, kus inimesed elavad. Pikem definitsioon ütleb, et kohalik kogukond on suhteliselt väike piirkond, kus inimesed elavad ja suhtlevad üksteisega, tuginedes jagatud turvalisuse ja usalduse tundele (van Ewijk, 2010).

Kogukond on katustermin ja eri kogukonnaliikidel on teatud ühisosad (Narusson, 2022). On kirjutatud geograafilistest kogukondadest ja ankurorganisatsioonide ümber tekkivatest kogukondadest, kuid need ei teki iseenesest või automaatselt (Narusson, 2022). Kogukonnad ei

ole ajas ja ruumis liikumatud, nad on kompleksed, sotsiaalsed keskkonnad oma „voolavate“, dünaamiliste ja muutuvate suhete võrgustikega (Munro, 2013; Narusson, 2022).

Kogukond toob endaga kaasa mitmeid hüvesid nii indiviididele kui ka ühiskonnale laiemalt (Gilchrist, 2019). Kogukonnad toetavad oma liikmeid, kelle vahel on sõlmitud justkui ühised kokkulepped, kuidas elada ja töötada koos (Gilchrist, 2019). Kogukonnad võimaldavad oma liikmetel saada paremini hakkama isiklike ja sotsiaalsete väljakutsetega, haarata kinni võimalustest ja tegeleda probleemidega, mis tekivad kogukondadel üha globaalsemas, aga killustatumas maailmas (Gilchrist, 2019).

1.2.2. Kogukonda kirjeldavad tunnused

Väga üldistatult võib kogukonda kirjeldada kui inimeste hulka, kes jagavad teatud kindlaid tunnuseid (Narusson, 2022; Gilchrist ja Taylor, 2022). Kaks kokkulangevat tunnust, mis on ühised kõigil kogukondadel, on inimestevaheline sotsiaalne suhtlemine ja vastastikune seotuse tunne (Narusson, 2022; Gilchrist ja Taylor, 2022).

Pikem nimekiri kogukonda kirjeldavatest elementidest, mille suhtes arusaam on ühtne ja mis kirjeldavad kogukonda on: sotsiaalne suhtlus, sotsiaalsed sidemed, sidusus, märkamine, ühised tegevused, jagatud väärtused ja tunded, kuuluvustunne (van Ewijk, 2010). Järgnevalt tutvustan, milliseid kogukonda kirjeldavaid tunnuseid on välja toonud Narusson (2022).

Kogukonda määratledes ei saa tugineda üksnes välistele tunnustele, vaid tuleb märgata inimeste sisemist tunnetust ehk kogukonnatunnet. Kogukonnatunne põhineb reaalsel isiklikul kogemusel selles osas, milline vastastikune toetus on suhete võrgustikus inimese jaoks kättesaadav. Üldjuhul on inimeste jaoks kogukonda kuulumise tunne väärtuslik ja kõik muutused, mis suurendavad kuulumistunnet, tõstavad inimese sotsiaalset heaolu.

Kogukonnatunne jaguneb kaheks komponendiks. Esimene neist, kuuluvus, väljendub omavaheliste sotsiaalsete sidemete kaudu kujundatavates normides, reeglites, huvides ja ideaalides. Teine komponent on emotsionaalse seotuse tunne jagamine, mis väljendub vastastikusel usaldusel, meie-tundes, omavahelises emotsionaalses seotuses. Kogukonnatunne on dünaamiline ja muutub ajas.

Nüüdisaegset kogukonda kirjeldavad kõige paremini mitteformaalsed suhted ja side (seotus) inimeste vahel, mille pinnalt toimub kogukonnas inimeste igapäevaelu koordineerimine: inimesed vahetavad omavahel ressursse ning jagavad vastastikku teadmisi ja kogemusi, mis on tuge

pakkuva loomuga. Selline vastastikune tegevus ei ole formaalselt koordineeritud, vaid kujuneb orgaaniliselt, tuginedes kohalikele tavadele, kuuluvustundele ja omavahelisele läbikäimisele.

1.2.3. Kogukondade liigid

Järgnevalt toon tuginedes Narussoni (2022) tööle välja, kuidas saab kogukondasid liigitada. Pöörates tähelepanu kogukonnaliikmete vahelistele sidemetele, on üheks oluliseks kogukondade liigitamise põhimõtteks jagatud identiteet. Narusson (2022) lähtubki kogukondi liigitades jagatud identiteedi kontseptsioonist.

Jagatud identiteet tekib kogukonna liikmetel seetõttu, et inimesed otsivad kogukonnast ühishuvisid ehk teisi inimesi, kellel on samad või sarnased huvid. Kogukonnas mõtestatakse oma identiteeti ning seeläbi kujunevad kogukonnaliikmetel oma identiteedis teatud osad, mis on teiste kogukonnaliikmetega ühised ja nii tekib jagatud identiteet.

Ühisosa identiteedis võib kujuneda paiga ehk geograafilise kogukonna eluviisi, käitumistavade, lugude ja muu taolise pinnalt. Ühisosa identiteedis võib kujuneda ka ühistegevuse pinnalt huvipõhistes kogukondades (praktikakogukondades), sarnase maailmavaate jagamise pinnalt usulistest või algatuse kogukondades, aga ka praktikakogukondades ning kannatuste pinnalt toetus- ehk eneseabikogukondades või sarnastes oludes inimeste kogukondades.

Geograafilised kogukonnad on olulised ka tänapäeval, kuid inimese elu ei pruugi enam samal viisil sõltuda geograafilisest kogukonda kuulumisest kui varem. Seotus geograafilise kogukonnaga võib täna olla nõrgem, põgusam ja inimene võib sõltuda vähem oma paiga kogukonna mõjudest. Kogukondlikkuse olemasolu üldjuhul siiski väärtustatakse tänasel päeval küla, linnaosa või paikkonna juures.

Paigaga seotud ehk geograafilistes kogukondades seisneb vastastikkus üksteisele abi osutamises kas majapidamistöodes; toidu, elukoha või transpordiga seoses; ühistel talgutel; lastega seotud küsimustes ja paljus muus. Vastastikuste teenuste osutamises on olulised kogukonnale omased sotsiaalsed rollid; peres väljakujunenud rollid; inimeste huvid, eelistused ja ootused; kohaliku paiga ruumiline ja miljööline eripära; kokkupuutumist ja kogunemist võimaldavate paikade ja sündmuste olemasolu.

1.2.4. Muuseum ankuratusena

Lähtuvalt Tilga, Lepik ja Linno (2022) ning Narusson (2022) töödest toon välja, mis on ankuratus ja kuidas saab muuseum kujuneda kogukonna jaoks ankuratuseks.

Ankuratus on geograafiliselt liikumatu avalik asutus, mis soodustavad kogukondade arendamist, kohalikku majandust ja demokraatiat. Nii teenivad ankuratused oma kogukonda, hoides kogukonda koos ja olles kogukonnale vajalik, kaasates ja võimestades inimesi jätkusuutlikult elama. Kogukonna ankurorganisatsioonideks on tavapäraselt ülikoolid, koolid, kirikud ja kogudused, muuseumid ning raamatukogud, rahvamajad, kultuurimajad ja huviharidusasutused, tervisekeskused, vahel ka sotsiaalteenuste osutajad (nt päevakeskus).

Avalikud asutused ei ole koheselt ja iseenesest kogukondade jaoks ankuratus. Ankuratusete määratluses loetakse oluliseks nelja printsiipi: asutuse liikumatu asukoht või paigapõhisus, juriidiline staatus (avalik-õiguslik asutus), asutuse sotsiaalne missioon (sotsiaalne õiglus, võrdsus ja demokraatia) ning asutuse suurus ja mõjukus.

Narussoni (2022) järgi saab organisatsioon kogukonna ankraks siis, kui ta otsustab lisaks oma põhitegevusele hakata teadlikult tegutsema kogukonna suunal, loob kogukonnaliikmetega suhted ning võimaldab kasutada oma varasid, nagu näiteks töötajate teadmiseid, oskuseid ja oma organisatsiooni ruume või vahendeid.

Kogukonna mõistel ei ole akadeemilises maailmas ühtset definitsiooni ning seda mõistet kasutades tuleb olla tundlik kogukonna argielu tähenduse suhtes. Kogukond on katustermin, on olemas mitmeid erinevaid kogukondade liike, mis jagavad aga teatud tunnuseid. Avalikud asutused nagu muuseumid saavad olla kogukondade jaoks ankuratused.

1.3. Empiiriline kontekst

Selles peatükis kirjeldan, mis on Tartu Linnaajaloo Muuseumid ja milles seisneb näitus “Meie Tartu”. Annan ülevaate ka eelmisest sarnasest projektist, mida Tartu Linnaajaloo Muuseumid on läbi viinud.

1.3.1. Tartu linnamuuseum ja näitus “Meie Tartu”

Tartu Linnaajaloo Muuseumid on katusorganisatsioon, mille alla kuuluvad Tartu linnamuuseum, KGB kongide muuseum, Laulupeomuuseum, 19. sajandi linnakodaniku muuseum ja Oskar Lutsu majamuuseum (Linnal..., i.a). Tartu linnamuuseumi uue püsinäituse “Meie Tartu” avamine on planeeritud juunikuusse 2024 (Meie Tartu, i.a). Näituse kuraator Robert Variku sõnul on “Meie Tartu” näitus Tartu linnaosadest ja inimestest, kel on nende linnaosadega mõtestatud side.

“Meie Tartu” näituse kohta on Tartu Linnaajaloo Muuseumide kodulehel kirjas järgnev kirjeldus: ““Meie Tartu” on unikaalne näitus, mis linnaelanikke ja kogukondi kaasates jutustab Tartu ja selle linnaosade lugusid tänapäeva tartlaste silme läbi. See tähendab ühtlasi, et näitus on avatud muutustele – külastaja saab tulla ja heas mõttes vaielda ning selle kaudu teha ettepanekuid näituse täiendamiseks või suunamiseks. Tulevikus loodab muuseum kogukondadega koos üritusi ja ettevõtmisi korraldada ning näitusi ka linnaosadesse viia.” (Meie Tartu, i.a).

Muuseumi direktor Risto Lehiste selgitab kodulehel kaasamist järgnevalt: “Kaasamine kõlab kaunilt, aga tunduvalt keerulisem on anda sellele sõnale reaalne tähendus. Soovime, et kaasamine ei oleks pelgalt inimeste kutsumine näituse avamisele, vaid see, et meie näitus ongi tehtud inimeste endi poolt, kui mitte kruvi keerates ja seinlaadudes, siis vähemalt aktiivselt kaasa mõeldes, oma lugusid rääkides, eksponaate loovutades, mis aitaksid selle näituse teoks teha.” (Meie Tartu, i.a).

“Meie Tartu” kuraator Robert Variku sõnul on “Meie Tartu” loomisele kaasa aidanud suur arv tartlasi, nii linnaosa aktiviste kui ka nii-öelda inimesi tänavalt, kes on näituse koostajatele välitöödel ligi astunud ning oma linnaosadest rääkinud (R. Varik, suuline vestlus, 17.09.2023). Näituse loojad loodavad, et “Meie Tartu” inspireerib ka külastajaid kaasa mõtlema selle üle, mis teeb mõne konkreetse Tartu linnaosa nende jaoks armsaks ja tähenduslikuks (R. Varik, suuline vestlus, 17.09.2023).

Näituse loomisprotsessi kutsuti inimesi osalema pressiteadetega, mis saadeti meililistidesse ja mis ilmusid ajakirjanduses. Peamiselt ilmus artikleid näituse valmimise kohta Tartu Postimehes, 27. märtsil 2023. aastal ilmus Tartu Postimehes uudis pealkirjaga “Linnamuuseum kutsub näituse loomisele appi” (Raudmäe, 2023) ja 21. septembril 2023 uudis pealkirjaga „Tartu linnamuuseum kutsub külastajaid näitusele vaidlema“ (Raavik, 2023). Lisaks käidi raadios näitusest rääkimas (Hommiqaintervjuu, 2023) ja direktor Lehiste kutsus Ringvaate saates inimesi üles näituse koostamises kaasa lööma (Taimre jt, 2023).

Lehiste kirjutas Tartu Postimehesse ka artikli „Mitu linna mahub ühte linna“, kus kirjeldas näituse kontseptsiooni ja põhjendas, miks linnamuuseum just sellist püsinäitust soovib teha: „Tartu linnamuuseum soovib, et kultuuripealinna aasta näitus oleks tehtud koos tartlastega. Muuseum tahab tuua külastajate ette linna mineviku ja oleviku oma inimeste abiga. Me unistame, et see näitus tooks säravad ideed ja vahetud lood muuseumisse ning muuseum jõuaks laiemalt linnaosadesse ja tartlasteni.” (Lehiste, 2023).

Artiklis kutsus direktor üles inimesi näituse koostamisel kaasa lööma ja tutvustas viise, kuidas saab seda teha: kas muuseumist läbi astudes, kuraatoritele otse kirjutades või kodulehel ankeeti (vt Lisa 1) täites (Lehiste, 2023). Sama üleskutse koos lingiga ankeedile ilmus ka 27. märtsil Postimehe veebiportaalis (Tartu linnamuuseum..., 2023). Ankeet oli ka välja printituna muuseumides kohapeal. Kõik said enda lugusid ja mõtteid ankeeti kirja panna ning endast näituse korraldajatele teada anda aprilli lõpuni 2023 (Raudmäe, 2023). Oma mõtteid sai saata ka meiliaadressile meie.tartu@muuseum.tartu.ee (Raudmäe, 2023). Veel võtsid kuraatorid inimeste ja kogukondadega otse ühendust.

Varem on Tartu Linnaajaloo Muuseumid korraldanud väiksemamahulisemat kaasamisprojekti “Ülejõe paigad ja lood” (Ülejõe..., i.a). Tegemist on interaktiivse kaardirakendusega, mis põhineb Ülejõe praeguste ja endiste elanike lugudel ja mälestustel Ülejõe erinevatest asutustest, paikadest, sündmustest ja elu-olust peamiselt Nõukogude okupatsiooni ajal (Ülejõe..., i.a). Projekti idee ja sisuloome teostas Tenno Teidearu, kes pole enam Tartu Linnaajaloo Muuseumide töötaja (Ülejõe..., i.a).

1.4. Uurimisküsimused

Kirjanduse ülevaatest selgub, et igal kaasamisprojektil on oma eesmärk, vastavalt millele hinnata, kas kaasamine oli edukas. Seega pidi ka Tartu Linnaajaloo Muuseumidel olema eesmärk, miks luua uus püsinäitus just osalusprojektina. Linnakodanike kaasamine pidi olema mingil viisil kasulik muuseumile, aga ka indiviididele ja kogukondadele, keda kaasati, et nad olid nõus näituse loomises kaasa lööma. Kirjanduse ülevaatest selgus ka, et kaasamiseks on muuseumidel erinevad stiilid, mille vahel valides tuleb võtta arvesse näituse eesmärki. Mis on näituse „Meie Tartu“ eesmärk, millist osalusstiili rakendas Tartu linnamuuseum ja miks just see stiil valiti?

Nagu eespool mainitud, kasutavad inimesed kogukonna mõistet erinevates tähendustes. Kuidas näituse koostajad defineerivad kogukondi, kuidas nende kaasamine õnnestus ja kuidas see mõjutas kaasatud inimeste kogukonnatunnet? Uurisin ka seda, kas näituse ümber tekkis eraldi kogukond, kes võiks aidata Tartu Linnaajaloo Muuseumidel, täpsemalt Tartu linnamuuseumil areneda kogukonna jaoks ankurasutuseks.

Lõputöö eesmärk on anda kvalitatiivset uurimismeetodit kasutades ülevaade näituse „Meie Tartu“ koostajate ning kaasatud linnaelanike ja kogukondade tagasisivaatest ja õppetundidest kaasamise projekti läbiviimisest. Osalusprojekt on tavatu viis näituse koostamiseks. Lõputöö koostamise käigus kogutud õppetunnid ja teadmised võiks tulla kasuks nii muuseumitöötajatele kui ka teiste erialade inimestele, kes on huvitatud kaasamisest.

Lähtuvalt uurimisprobleemist ja töö eesmärgist on tuginedes teooria ülevaatele uurimisküsimused järgmised:

1. Missugused on näituse koostajate põhjendused indiviidide ja kogukondade kaasamisele näituse „Meie Tartu“ loomisel?
2. Kuidas kaasati näituse „Meie Tartu“ loomisel indiviide ja kogukondi?
3. Milles seisneb näituse koostajate ja kaasatud inimeste jaoks kogukonna mõiste näituse „Meie Tartu“ kontekstis?
4. Millised on näituse koostajate ja näituse loomisesse kaasatud inimeste õppetunnid kaasamise kohta?

2. METOODIKA JA VALIM

Selles peatükis kirjeldan, millised on siin töös kasutatud uurimismeetodid ja millise kvalitatiivse uuringu tüübi valisin. Annan ülevaate sellest, kellest moodustus uurimistöö valim ja milline on intervjuukava.

2.1. Andmekogumismeetod

Uurimistöö lähtus kvalitatiivsest uurimismeetodist, sest käsitletakse teavet, mida arvuliselt väljendada on ebaotstarbekas või võimatu (Lagerspetz, 2017).

Uurimistöö tugines näitusega “Meie Tartu” seotud olevate inimestega tehtud poolstruktureeritud intervjuudel. Intervjuud viisin läbi 2024. aasta märtsi ja aprillikuu jooksul. Viis intervjuud kuuest viisin läbi Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi õppehoones aadressil Lossi 36, broneerides nende jaoks õppekorraldaja abiga vaba ruumi, kus sai intervjuud teha vaiksuses keskkonnas. Kuuenda intervjuu viisin läbi intervjuueeritava valitud asukohas Tallinnas. Intervjuude keskmine pikkus oli 50 minutit.

Enne intervjuude läbiviimist saatsin intervjuueeritavatele uuringust informeerimise e-kirja. Seal kirjeldasin intervjuueeritavatele uuringu eesmärgi ning andmekogumis- ja analüüsimeetodeid. Kirjeldasin, kuidas plaanisin tagada andmete kogumisel ja nende analüüsimisel uuringus osalejate konfidentsiaalsuse ning kus andmeid uuringu läbiviimise ajal talletan.

Poolstruktureeritud intervjuu läbiviimine nõuab intervjuueerijalt võimet improviseerida ja olukorda tunnetada, samaaegselt silmas pidades intervjuu eesmärgi ja selleks kavandatud aega (Lagerspetz, 2017). Seetõttu oli oluline, et valmistuksin intervjuudeks võimalikult hästi ette, kuid oleksin ka hetkes kohal ja kuulaksin aktiivselt intervjuueeritavat ning küsiks inimesi kuulamisvõimeid küsimusi ja peegeldaksin.

Intervjuude läbiviimise ja analüüsi peamiseks puuduseks on ajaline mahukus. Intervjuueerimise suureks eeliseks on paindlikkus, avatud intervjuu eeliseks on võimalus analüüsida erineva kogemusega intervjuueeritavaid, minevikus aset leidnud sündmusi ja halvasti teadvustatud seiku (Laherand, 2008).

Intervjuude salvestamiseks kasutasin telefoni helisalvestusrakendust. Intervjuude transkribeerimisel kasutasin Tartu Ülikooli poolt usaldatud täisautomaatset kõnetuvastustarkvara, mille on välja töötanud TalTechi küberneetikainstituut (Olev ja Alumäe, 2022), intervjuutekste seejärel korrastades. Kõik töö jooksul kogutud ja talletatud andmed, sealhulgas intervjuude lindistused ja transkriptsioonid talletasin isiklikus arvutis ja Tartu Ülikooli Nextcloud'is, millele oli juurdepääs ka minu juhendaja Krista Lepikul.

Uuringu läbiviijana pidin tagama intervjuueeritavate konfidentsiaalsuse, kuna anonüümsust ei olnud võimalik kindlustada (Laherand, 2008). Intervjuueeritavate konfidentsiaalsuse tagamiseks võimalusel anonümiseerisin transkriptsioonid. Uuringus osalejad allkirjastasid nõusolekuvormi, mille allkirjastamisega lubasid minul intervjuu helifaili töödelda.

2.2. Valim

Kavandatava uuringu valim moodustub näituse koostajatest ning Tartu linnaelanikest ja kogukondade esindajatest, keda näituseloomesse kaasati. Intervjuud viisin läbi näituse kahe kuraatori, Tartu Linnaajaloo Muuseumide direktori Risto Lehiste ning kolme näitusele kaasatud tartlasega. Kuna olin Tartu Linnaajaloo Muuseumides tööl kommunikatsioonispetsialistina augusti lõpust 2023. aastal märtsi keskpaigani 2024. aastal, oli mul ligipääs näituse kuraatorite kontaktinfole. Kaasatute puhul on tegu lumepallivalimiga, sest näituse kuraatorid juhtisid mind edasi järgmiste uuritavate juurde.

Näituse mõlemad kuraatorid olid projektipõhised töötajad. Kuraatorid olid erinevatest põlvkondadest ja erineva kogemusepagasiga. Näituse loomisesse kaasatud inimeste hulgas oli nii neid, kes olid olnud erinevate muuseumidega seotud ja ise näituseloomega kokku puutunud kui ka neid, kel pole varem muuseumidega pistmist olnud peale nende külastamise.

Valimisse ei mahtunud kõik näituse loomisega seotud inimesed ajalistel kaalutlustel. Valimi koostamisel oli oluline valida intervjuueeritavad, kes omavad teadmisi, mida puudutasid uurimisküsimused. Näiteks ütles näituse projektijuht mulle, et tema ei tegelenud kaasamise ega näituse turundusega, vaid ainult administratiivse poolega, mistõttu teda ma ei intervjuerinud.

Näituse ühelt kuraatorilt sain ma nimekirjad nii näituse koostajatest kui ka inimestest, keda kaasati näitusesse. Mulle saatmiseks nimekirja koostades soovitas ta mulle intervjuueeritavateks neid, kelle

panus näituse koostamisse oli suurem ja kes olid pikemaajaliselt näitusega seotud. Võttes ühendust linnakodanikega, keda kaasati näituse loomisesse, pidin küsima nõusolekut kõigepealt kuraatorilt ja ka inimestelt endilt, et neid intervjuuerida.

Transkriptsioonis, intervjuude transkriptsioonide kodeerimisel ja bakalaureusetöös uuringu tulemustest ülevaate andmisel kasutasin intervjueeritavate anonüümsuse tagamiseks nende nime asemel näituse koostajate puhul ametinimetust ja kaasatud inimeste puhul pseudonüüme. Tulemustes on seetõttu kahele näituse koostajale omistatud koodid kuraator1 ja kuraator2 ning kaasatud inimestele koodid kaasatud1, kaasatud2 ja kaasatud3. Tartu Linnaajaloo Muuseumide direktor Risto Lehiste soovis osaleda uuringus oma nimega.

Kuna info "Meie Tartu" näituse koostajate kohta on avalik, võib hiljem bakalaureusetööd lugedes osutada võimalikuks mõne intervjueeritava ära tundmine. See on risk, mida püüan pseudonüüme kasutades vältida, kuid samas ei saa täielikult välistada.

2.3. Intervjuu kava

Intervjuude läbi viimiseks koostas kaks erinevat intervjuu kava, millest üks oli mõeldud näituse koostajatele (vt Lisa 2) ja teine kaasatud inimestele (vt Lisa 3).

Näituse koostajate intervjuu kava koosnes viiest plokkist, alustades nende tööülesannetest ja näituse "Meie Tartu" eesmärkidest. Teine plokk keskendus töötaja ja muuseumi varasematele kogemustele osalusprojektidega. Kolmandas plokkis küsisin kaasamise protsessi kohta ja neljandas plokkis küsisin kogukonna defineerimise ja kaasamise kohta. Viiendas plokkis küsisin üldiseid hinnanguid näituse ja selle koostamise kogemuse kohta.

Intervjuu kava koostades ei olnud mul plaanis küsida kõiki küsimusi kõigilt näituse koostajatelt, sest need olid suunatud eri tüüpi vastajatele vastavalt nende rollile meeskonnas. Pärast esimest intervjuud kuraatoriga sain aru, et kaasamisega tegelesid mõlemad kuraatorid ja muuseumi direktor kõik kolmekesi, kes olid kõik ka seotud näituse turundusega, seega oli vaja kõiki küsimusi kõigilt küsida. Erandiks olid küsimused näituse algse idee kohta, sest neile sain vastuse juba esimesest kahest intervjuust ühe kuraatori ja direktoriga. Teiseks erandiks oli küsimus muuseumi varasemase kogemuse kohta osalusprojektidega, millele sai vastata ainult direktor, sest mõlemad kuraatorid olid projektipõhiselt palgatud näitust looma.

Kaasatud inimeste intervjuukava koosnes neljast plokist. Esimeses plokis uurisin, kuidas näituse koostajad kaasatud inimesega ühendust võtsid, millist linnaosa nemad esindasid ja kuidas näituse valmimisse panustasid. Teises plokis uurisin, mida arvasid kaasatud inimesed sellisel viisil näituse koostamisest. Kolmandas plokis küsisin kaasatute kogemuste kohta kogukondadega ja kas neil oli võimalik oma kogukonda näitusel tutvustada. Neljandaks küsisin kaasatute tagasivaadet “Meie Tartuga” seotud kogemusele.

2.4. Analüüsimeetod

Andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Transkriptsioonid kodeerisin avatud ja suunatud kodeerimise tulemusena ehk pöörasin kodeerides tähelepanu uurimisküsimustes sõnastatud teemadele nagu näiteks miks otsustati näitus kaasamisprojektina läbi viia ja kuidas defineerisid uuringus osalejad kogukonna mõistet, samal ajal mitte välistades neid teemasid, mida ei olnud uurimisküsimustes mainitud. Tegemist oli transkriptsioonide tekste kodeerides manifestes analüüsiga, ehk analüüsisin seda, mis tekstis otseselt kirjas oli, mis teemad, peamised ideed ja argumendid tekstis nähtaval olid (Kalmus jt, 2015).

Näituse koostajatel ja kaasatud inimestel tulid intervjuudest kodeerides välja erinevad koodid. Pärast esimest näituse koostajaga tehtud intervjuu kodeerimist kasutasin samu koode selleks, et kodeerida järgnevaid intervjuusid. Vajadusel lisasin olemasolevatele koodidele uusi juurde. Kaasatud inimeste intervjuudega tegin läbi samasuguse protsessi, nende intervjuude tekstides olid mõned kattuvad koodid näituse koostajatega ja ka mõned erinevad.

Tegemist on juhtumiülese analüüsiga, kuna võrdlesin uurimuses oluliste teemade käsitlemist mitme intervjuu lõikes (Kalmus jt, 2015). Tulemuste peatüki kirjutasin avatud kodeerimise põhjal, ühendades omavahel näituse koostajate ja kaasatud inimeste intervjuudest tulenenud sarnaseid ja erinevaid uurimisküsimustele vastavaid teemasid. Pärast seda koondasin tulemusi uurimisküsimustest lähtuvalt, vaadates mis koodid ja teemad aitasid uurimisküsimustele vastasid.

Tulemuste peatükki kirjutades pidin olema tundlik kvalitatiivse sisuanalüüsi ühe nõrga külje suhtes, et see loob uurijale võimaluse valikulise tõendusmaterjali kogumiseks ja uurijale meelepäraste hüpoteeside kinnitamiseks (Kalmus jt, 2015). See toimub sageli mitteteadlikult (Kalmus jt, 2015). Seetõttu pidin alati nii intervjuude kavasad koostades, kodeerides kui tulemuste peatükki kirjutades teadlikult jääma objektiivseks vaatlejaks ning vältima enda arvamuste või hinnangute liigset mõju uuringu läbi viimisele.

3. TULEMUSED

Selles peatükis esitan „Meie Tartu“ näituse koostajate ja näituse loomisesse kaasatud isikutega läbi viidud intervjuude tulemused. Intervjuudes küsisin nii näituse koostajatelt kui kaasatud isikute panuse kohta näitusesse, nende kogemusele kogukondade kaasamisega näituse loomisesse ja rahulolu kohta kogemusega. Intervjueeritavatele olen omistanud koodid kuraator1, kuraator2 ning kaasatud1, kaasatud2 ja kaasatud3. Minupoolsed märkused ja täpsustused tsitaatides on välja toodud topeltsulgudes.

3.1. Näituse „Meie Tartu“ algne idee ja eesmärk

Selles alapeatükis esitan vastused esimesele uurimisküsimusele „Missugused on näituse koostajate põhjendused indiviidide ja kogukondade kaasamisele näituse „Meie Tartu“ loomisel?“

Idee „Meie Tartu“ näituseks tekkis 2022. aasta septembris muuseumi direktor Risto Lehistel. Kuna Tartut ootas 2024. aastal ees Euroopa kultuuripealinna aasta ja olemasolev püsiekspositsioon Tartu linnamuuseumil oli vananenud, aga uue põhjaliku püsiekspositsiooni koostamine oleks tema hinnangul võtnud rohkem aega ja raha kui muuseumil sel hetkel oli, siis tegi ta linnavalitsusele ettepaneku teha linnaosade näitus, mille põhisisu sünniks koostöös Tartu elanikega: „*Aga häda ajab härja kaevu ja see projekt oli nagu vaja siis natuke suuremalt ette võtta.*“ (Risto Lehiste).

Ilma linnaelanike panuseta ei oleks muuseumi direktori sõnul saanud uus püsiekspositsioon muuseumisse nii lühikese ajaga tehtud. Direktor loodab ka, et kaasamisprojektina näitust tehes suurendab muuseum potentsiaalset külastajate arvu ning arvab, et näituse koostamine osalusprojektina tähendab, et muuseum suhestub paremini linnaga ja selle elanikega. Tartu linnamuuseum peab olema tema arvates hästi tihedas kontaktis linna elanikega, sest linnamuuseumi pärusmaaks ongi linna identiteet ja Tartu linna kui terviku ajalugu: „*.../ see on nagu muuseumist väljaspoole tehtud näitus, et keerasime selle pahupidi /.../*“ (Risto Lehiste).

Lehiste loodab, et näitus mõjutab ka linnaosasid ja tugevdab nende ühtsustunnet või kogukonnatunnet. Ta loodab, et kogukonnatunnet aitas toetada ainuüksi see, et linnaosade inimesed tulid tagasisidestamise seminaril korraks kokku, et mõelda oma linnaosa üle või siis läbi selle, et nad tulevad näitust vaatama ja nõustuvad või ei nõustu sellega, kuidas nende linnaosa seal kujutatud ja kirjeldatud on.

„Meie Tartu“ näituse korraldab Tartu linnamuuseum osalusprojektina seetõttu, et klassikalisel viisil uue püsinäituse tegemine 2024. aastaks oleks võtnud rohkem aega ja raha kui muuseumil 2022. aasta sügisel oli. Muuseumi direktor loodab, et kaasamisprojekti tulemusel suhestub muuseum paremini linnaga ja et näitus mõjutab positiivselt ka linnaosi.

3.2. Mis osalusstiile näituse loomiseks kasutati?

Selles alapeatükis esitan tulemused teisele uurimisküsimusele „Kuidas kaasati näituse „Meie Tartu“ loomisel indiviide ja kogukondi?“, keskendudes eeskätt erinevatele osalusstiilidele.

3.2.1. Alguses oli erinev osalusstiil plaanis

Protsessi alguses arvasid näituse koostajad, et peavad ehitama näituse üles oma jõudude ja vabatahtlike abiga, sest rahaline toetus oli nii väike, et nad ei teadnud, kas nad jõuavad palgata selleks firmasid. Siis loodeti, et näitus tehakse sellisel viisil, et igast linnaosast kutsutakse aktiivsemad inimesed näitust ehitama koos näituse koostajatega. Igale linnaosale oleks sel juhul antud eraldi „lett“, nii et näitus oleks tulnud „messi stiilis“.

Kuraator¹ arvab algsele plaanile tagasi vaadates, et selle koordineerimine oleks nende tiimile üle jõu käinud. Ta ütles, et kui neil oleks olnud algusest peale eesmärk teha näitus ainult ühest linnaosast, kus on aktiivne selts, kellest nad oleksid pannud tööühma kokku, mida muuseumi poolt toetada nõu ja jõuga ning maksta neile muuseumi eelarvest palka, siis oleks see tema meelest ehk tehtav olnud. Samas oli neil algusest peale kokku lepitud, et kaasatavatele inimestele raha ei maksta ning kõik toimub vabatahtlikkuse alusel.

Kaasatud¹ (edaspidi K1) sõnul kirjeldas talle kuraator algul näitust selliselt, et kogukonnad teevad selle ise valmis, sealhulgas ka ehitavad näitust ise. Selle peale vastas ta kuraatori e-kirjale, et nii palju ressursse ei ole neil muuseumile anda, aga nad saavad kuraatoritega rääkida ja nendega ideid jagada. Isegi kui vabatahtlikud oleks tulnud ise näitust koostama ja ehitama, siis kardab kuraator¹, et kuraatorid ja teised muuseumitöötajad ei oleks olnud nõus või rahul sellega, millest inimesed oleks valinud näitust teha ja mis eksponaate nemad sinna oleks panna tahtnud. Kuraator¹ ei tahtnud, et see juhtuks, ja on arvamusel, et „Meie Tartul“ oli ikkagi vaja väga tugevat „kuraatori kätt“ ja nii suurt vabadust nagu algsest plaanis oli, nad kaasatutele ei saanud anda. Kuraatorid pidid ikkagi kureerima inimestelt kogutud ideid ja tegema neid näituse jaoks sobilikuks.

Kuraator2 sõnul leppisid kuraatorid omavahel kokku, et olemuslikult ei ole „Meie Tartu“ „kuraatorinäitus“. Mingi piirini oli see siiski kuraatorite subjektiivne valik, mida nad näitusele valisid välja panna nii teksti kui eksponaatide puhul. Kuraatorid jäid inimeste ideede vahendajateks, kes võtsid intervjuudest inimeste kirjeldused ja tunnetused ning valisid neist välja enda jaoks põnevamad osad. Siiski püüdsid nad kuraator2 sõnul, et näitusel kõneks tartlane, mitte kuraatorid: „*See, mida me peegeldame, see ongi see, mis kogukond enda linnaosast räägib ja arvab.*“ (kuraator2).

Kuraator2 hinnangul on kaasamisprojektina näitust palju keerulisem teha, sest kogu aeg tuli anda ruumi teistele, mitte kõige kohta ise otsustada ja oma subjektiivse vaate järgi näitust teha. Tema sõnul pidid kuraatorid pidevalt arvesse võtma ka seda, mis neile ei meeldinud, mis ei ole nende maitse või mida nemad ei taha Tartus näha. Ta õppis näitust koostades enda sõnul paremini suhtlema ja ennast kõrvale jätma, samal ajal siiski kureerides, mis oli tema sõnul päris keerukas.

3.2.2. Osalusstiilid ja ootused kaasatutele

„Meie Tartu“ näituse koostajaid ühendas suhtumine kaasamisse, nagu see ei oleks midagi keerulist, vaid lihtsalt kui suhtlussituatsioon – inimestega suhtlemine, nende veenmine ja ära rääkimine: „*/.../ täitsa nagu tavaline kohtumine inimeste vahel, et siin ei olnud midagi, mingisugust tuumateadust, et inimestega suhtlemine /.../*“ (kuraator2).

Lehiste jaoks oli kaasamine veenmise ja inspireerimise küsimus, mõnes mõttes müügitöö: „*Sa pead suutma inimesele selgeks teha, et ilma selle jutumärkides „tehinguta“, mida meie teeme, oleks tulemus halvem.*“ (Lehiste, 2024).

Kaasamine kui selline ei olnud näituse koostajatel selgelt piiritletud või mõtestatud, ideid kuidas ja milleks linnakodanikke kaasata tuli näituse koostamise jooksul juurde ja eesmärgid kaasamiseks samuti muutusid vastavalt sellele, kuidas näituse koostamine arenes: „*Aga niimoodi, et meil oleks nagu väga mõtestatud kogu aeg see kaasamine ja mingid väga ranged, nagu reegleid paika pandud, seda ei olnud.*“ (kuraator1).

Näituse koostajad tahtsid, et näituse sisu tuleks linnaelanikelt endilt, kes panustaks näituse valmimisse hästi palju ja ütleksid ise, milline peaks olema näitus nende linnaosast muuseumis:

„see on meie ((kuraatorite)) kaudu muuseumisse jõudnud linnaosade arvamus enda linnaosas olulistest asjadest või olulisest asjast.“ (Kuraator2).

Inimestele, kellega ühendust võeti, väljendasid kuraatorid erinevaid ootusi. Kuraatorid palusid, kas kaasatud sooviksid anda kuraatoritele intervjuud, kas nad sooviksid panustada esemete annetuse või laenamise ja palusid inimestel rääkida oma tuttavatele sellest näitusest. Kaasamine seisnes põhiliselt inimestega rääkimises ja nende käest tagasiside küsimises, paljudega tehti ka pikemad intervjuud.

K1-le saadetud esimeses e-kirjas oli kirjas, et kuraatorid soovivad, et kogukonnad ise mõtleksid, mis võiks olla nende linnaosa puhul kõige olulisem, mida näitusel kajastada ning uuriti, kelle poole võiksid nad pöörduda – otsiti inimesi, kes tunnevad hästi oma linnaosa, selle ajalugu ja kogukonda. Lisaks kirjeldasid kuraatorid esimeses e-kirjas, et soovivad kaasata võimalikult palju kohalikke inimesi, kogukondasid – näidata Tartu linna läbi linnaelanike endi silmade.

Kuraator2 sõnul küsisid nad inimestega ühendust võttes ka vabatahtlikke selleks, et juhtida jätkuaktsioone, tuure linnaosades või et kui keegi tahaks luua uut seltsi. Veel otsisid nad vabatahtlikest subtiitrite üle kontrollijaid ja kirjutajaid.

Inimestelt oodati, et nemad ütleksid, mis oleks nende linnaosa kandev idee näitusel ja miks on nende linnaosa kõige parem või eriline. Annelinnast said näiteks kuraatorid linnaosa seltsi liikmelt idee võtta linnaosa fookuseks lift ja Karlova seltsi liikmed ütlesid kuraatoritele, et nende linnaosa sümboliteks on kahekordne puukuur, nurgatorniga maja ja kuulutuste tulp. Need kolm asja ongi näituse koostajate sõnul näitusel olemas.

Siiski oli ka näiteid sellest, kuidas kuraatorid ise fookuse määratlesid selle järgi, mis oli nende meelest linnaosa kõige paremini iseloomustav teema või asutus. Näiteks Ropka puhul huvitas neid see, kuidas kunagi autotööstus Ropkasse laienes ning nad otsisid inimesi, kes seal töötasid, et sealt kooruks välja lugu selle linnaosa kohta. Jaamamõisa linnaosa puhul valisid kuraatorid, et soovivad rääkida näitusel Hiinalinnast ja viia sealt kasvahoone näitusele. Ränlinna kohta otsustasid kuraatorid, et selle linnaosa fookuseks on näitusel Lõunakeskus: *„/.../ mõtlesime, et okei et seal siis, et näiteks Ränilinnas me ei saa mingi nii-öelda kogukonnaaktivistide kaudu läheneda, aga räägiks siis Ränlinna lugu siis näiteks Lõunakeskuse kaudu ja siis suhtleks Lõunakeskuses töötavate ja seal nii-öelda hängivate inimestega.“ (kuraator1).*

Veeriku seltsil külas olles küsisid kuraatorid neilt, mis on Veeriku omapära ja said mitmelt seltsi liikmelt vastuseks, et Veeriku on kõige sportlikum linnaosa, sest neil on kõige rohkem

sporditegemise taristut inimese kohta. Lehiste sõnul oli see üllatav ning ilma inimestelt endilt küsimata polekski ta selle peale ise tulnud. Veeriku ongi tema sõnul näitusel kutsutud „sportlikult laetud linnaosaks“ ja seal on esindatud sealsed erinevad sporditegemise võimalused.

Direktorile jäi mulje, et kaasatud inimestel tekkisid samuti ootus, et nende ideid võetakse arvesse ja et nad saaksid näitusele tulles näha, et nende idee viidigi ellu. Näiteks seeläbi, et nende antud linnaosa lipp või mõni muu ese on näitusel eksponaat.

3.2.3. Näitus jääbki muutuma

Näitusesse on sisse planeeritud tartlaste kestev osalus seeläbi, et igas näituse ruumis on riiul, kuhu tartlased saavad tuua enda esemeid koos lugudega, mis neid kirjeldavad. Igas linnaosas on ka lugude raamat, kuhu saavad inimesed kirjutada oma lugusid. Nende lugude põhjal võib kuraator2 sõnul tulevikus sündida jälle midagi uut.

Selles mõttes on näitus kuraator2 sõnul eksperimentaalne, et sellel on nii püsiekspositsiooni osa, mis annab näituse essentsi, kui ka muutuv osa, mis peakski jäämaga muutuma ja kus eksponeeritud esemed võib-olla ei saada muuseumi kogusse, vaid lähevad inimestele tagasi. Näituse koostajad on juba saanud näitusele täiendust, nimelt kirjutas neile Piret Tarto sooviga viia Tähtvere linnaosa ajutiste museaalide vitriini Enn Tarto sinimustvalge lipsu koos Balti apelli looga.

Muuseumi direktori sõnul kuulatakse iga tartlane ära, kes läheb muuseumi ideedega, kuidas näitust saaks veel täiendada või muuta: „*Me saame kõike teha, me saame siis, kui tuleb mingi ((inimene põhjendusega, kuidas)) veenvalt paremini teeks, siis lendab tuba tühjaks, midagi sinna asemele.*“ (Risto Lehiste).

3.2.4. Näituse jätkutegevused

Näituse eesmärk on püüda linnaosadega tulevikus koos midagi ära teha ja paremaks teha linnaosades: „*Me tahame selle näitusega ka teha midagi. Midagi, mis teeks linna natuke paremaks. Miinimumprogramm on see, et teeks teadlikumaks. Maksimumprogramm on see, et teeks paremaks /.../*“ (Risto Lehiste).

Seda eesmärki on plaan saavutada korraldades linnaosades välinäitusi ja aktsioone. Kuraator2 sõnul on plaanis teha selle näituse puhul erilisemaid jätkutegevusi kui tavalistel näitustel, sealhulgas giidituurid ning erinevad aktsioonid ja ajutised välinäitused linnajagudes.

Näituse koostajad leidsid, et oli palju linnajagusid, kus kogukondlikku tegevust ei olnud üldse, aga kus kohalikud väljendasid soovi selle järele, näiteks Maarjamõisa. Muuseumi ülesanne on kuraator2 sõnul aidata kohalikel neid algatusi ellu viia korraldades kampaaniaid ja otsides linnaosadest inimesed, kes need teostaks. Aktsioonid peavad tema hinnangul sündima koostöös kohalikega, linnaosade aktivistide eest ei saa muuseum ära teha midagi.

Kaasatud3 (edaspidi K3) näeb nagu ka kuraator2 kaasamises võimalust võimestada kohalikke kogukondi – mitte organiseerida midagi kogukonna eest või survestada neid midagi tegema, vaid leida inimesed, kes tahavad midagi oma linnaosas ette võtta ja anda neile selleks platvorm, vahendid ja võimalused.

Plaanitud jätkuaktsioonide ideed on muuseum kokku kogunud näituse jaoks intervjuusid tehes kaasatud inimestelt. Jätkuaktsioone veavad eest linnaosa inimesed, aga muuseum saab neile omalt poolt tõe anda ja toetada nii ideede kui teostusega. Kuraator2 loodab, et need muudavad tulevikus Tartut ja laiendavad muuseumi haardeulatust linnas.

Aktsioonide ideedeks on muuseumis haudade korrastamine, puualleede istutamine, 1960ndatel Supilinnas olnud puidust suusarennide taastamine, Karlovas ehitamata jäänud tornide välja otsimine, Annelinnas uuesti turu ja uute kohvikute avamine.

Lisaks aktsioonidele on kuraator2 sõnul plaan minna tulevikus „siirdemuuseumina“ linnaosadele külla ehk panna igas linnaosas püsti välinäitus. Hetkel kuraatorid veel ei tea, kas välinäitused jääks linnaosadesse pikemaks ajaks või liigub see ühest linnaosast teise. Lootus on avada pärast näituse avamist iga kuu uus välinäitus mõnes Tartu linnaosas linnaelanikke üllatavas kohas.

Veel on plaanis linnaosades läbi viia giidituure, mida veavad eest kohalikud. Kuraator2 kutsub neid „pärismaalaste tuurideks“. „Pärismaalaste tuurid“ toimuks lisaks linnamuuseumi korraldatud tavalistele ajaloolaste tuuridele. Ideaalis viiks neid tuure kuraator2 sõnul läbi erinevates vanustes inimesed ja need oleks väga erinevatel teemadel. Näiteks viiks viieteistaastane tartlane tuuril inimesi paikadesse, kus käib sõpradega jalgpalli mängimas. Teisel tuuril tutvustaks kaheksakümne aastane daam aga hoopis oma õunapuuaeda Tähtveres ja räägiks, kust tema õunasordid pärit on.

„Meie Tartu“ näituse tegemiseks oli koostajatel algselt plaanis teistsugune osalusstiil, millega ei mindud edasi. Kaasamine seisnes põhiliselt selles, et kuraatorid tahtsid, et kaasatud ütleksid, mis on nende linnaosa puhul kõige olulisem näitusel näidata. Mõne linnaosa puhul määrasid nad selle fookuse aga ise. Näitust saab täiendada ka pärast selle avamist ja plaanis on erinevad jätkutegevused, mida soovitakse ellu viia koos linnaosade aktivistidega.

3.3. Kuidas kaasatud inimestega ühendust võeti

Selles alapeatükis esitan samuti tulemused teisele uurimisküsimusele „Kuidas kaasati näituse „Meie Tartu” loomisel indiviide ja kogukondi?“, keskendudes sellele, kuidas kaasatutega ühendust võeti ja mida tegid näituse koostajad selleks, et kaasatuid leida.

3.3.1. Kuidas valiti inimesi, kellega ühendust võtta

Kuraatorite sõnul pöördusid nad esimesena linnaosade seltside poole, sest need on oma linnaosa ja kogukonna esindajad. Varasemalt polnud muuseumil ega kuraatoritel suhteid linnaosaseltsidega.

Seltsid on Tartus olemas umbes pooltel linnaosadel. On ka linnaosasisid, kus selts on Tartu linna kodulehel kirjas, aga ei ole aktiivne. Raadi-Kruusamäe seltsi ei leidnud kuraatorid üles ja Vaksali seltsiga ei saanud kuraatorid ühendust. Linnaosaseltsid, millega ühendust võeti, olid Supilinna selts, Karlova selts, Annelinna selts, Tähtvere selts, Veeriku selts, Ihaste selts ja Tammelinna selts.

Kui linnaosas ei olnud aktiivset seltsi, hakkasid kuraatorid otsima inimesi, kes räägiksid oma linnaosast ja kogukondi või kogukondade esindajaid, mis ei olnud linnaosaseltsid. Kuraatorid kirjutasid koolidesse, kirikutesse ja teistesse asutustesse, mis neile tundusid, et võiksid olla kogukonda tekitavad. Raadil suhtlesid kuraatorid Peetri kiriku koguduse ja selle õpetajaga, sest teadsid, et see on üks koht, kus inimesed rohkem koos käivad. Variku linnaosas kirjutasid nad koolidesse, kust said teada, kellega kohalikest oleks huvitav rääkida. Jaamamõisas suhtlesid nad kogukonnaaia korraldajatega ja Maarjamõisas Tartu Ülikooli kliinikumi tudengitega, kes esindasid sealset arstide kogukonna arvamust.

Mõne inimeseni jõuti kuraatorite sõnul tutvuste kaudu, üks intervjuueeritav viis järgmiseni. Tutvuste kaudu oli sellel näitusel kuraatoril hinnangul siiski pigem vähe inimesi, seda varianti kasutati siis, kui muud varianti ei olnud. Veel võtsid kuraatorid ühendust ajakirjanduses oma linnaosa teemal rääkinud inimestega, kui neile tundus, et neil võiks olla huvitavaid lugusid, millest rääkida. Lisaks olid näituse koostajate sõnul mõned inimesed, kellest nad ei saanud nii-öelda mööda vaadata, kes on mingis mõttes „Tartu vaimud“ ja kes siis kui Tartust näitust tehakse, peaksid sellel osalema. Seetõttu tahtsid nad kindlasti näitusele neid saada rääkima.

Kuraator1, direktor ja kuraator2 on vastandlikul arvamusel selles osas, kas peale tuntud nimede ja nägude võeti ühendust ka nii-öelda tavaliste inimestega, et ka nende nägemus jõuaks näitusele. Pigem otsiti kuraator1 hinnangul inimesi, kes jäid silma või kõrvu huvitavate lugudega, millest kuraatorid midagi ei teadnud: „*pigem ei tahtnud nagu tüüpiliste sihukeste tartlaste poole kohe pöörduda ja nende arvamusi ja lugusid saada, sest neid nagu kõik juba teavad mingis mõttes ja, ja võib-olla uuesti neid lugusid ja arvamusi kuulata ei ole väga huvitav.*“ (kuraator1).

Direktor Risto Lehiste ja kuraator2 arvavad aga, et nad ikkagi ei tahtnud, et näitusel räägiks ainult tuntud nimed, kes on kuraatorite valitud, vaid oleks ikkagi vähem tuntutele ka häääl antud. Nende sõnul üritasid nad leida täiesti sihilikult ka neid, kes ei võta näiteks sõna ajakirjanduses.

3.3.2. Kuidas leiti kaasatavaid ja kuidas näitust reklaamiti

2023. aasta kevadel alustati laiemat ideekorjet ankeetidega (vt Lisa 1), mida jagati inimestele linnaosapäevadel ja muudel festivalidel. Küsitluse vorm oli üleval ka Tartu Linnaajaloo Muuseumide kodulehel. Ankeedi täitis kokku umbes 200 inimest, andes seeläbi oma linnaosa kohta näituse koostajatele tagasisidet. Veel tehti näituse reklaamiks kleepsud, mida jagati samuti inimestele linnaosapäevadel välja ja mille peal oli info selle kohta, kus saab täita ankeeti.

Kaasatud1 sõnul kirjutas üks kuraator loo nende kogukonnalehte Supilinna “Tirinasse”. Kaasatud1 kirjutas ka ise “Tirinasse” üleskutse muuseumi projekti kohta, kutsudes inimesi jagama muuseumiga oma lugusid ja annetama või laenama näituse jaoks esemeid. Kui kuraatorid otsisid konkreetseid esemeid, siis küsis kaasatud1 oma linnaosa Facebooki grupis ja meililistis inimestelt, kas neil oleks neid anda muuseumile. Inimesed olid neile üleskutsetele ka reageerinud ja kuraatorid üht-teist leidnud nende üleskutsete kaudu.

Inimesi leidsid kuraatorid ka tutvuste kaudu, näiteks kuulis kaasatud3 näitusest otse kuraatorilt endalt, sest nad on Tartus seltsikaaslased – kuraator tutvustas näitust talle otse silmast silma ja palus tal osaleda näituse loomisel.

3.3.3. Linnaosade päevad ja festivalid

Näituse koostajad käisid linnaosa päevadel Karlovas ja Supilinnas ning Jaamamõisa oja festivalil, kus olid oma telgiga kohal. Linnaosapäevadel sai näituse koostajate telgis osa võtta erinevatest tegevustest, näiteks sai Supilinna päevadel hääletada, kes on Tartu vaim, pannes purki sedeli.

Näituse koostajatele jäi mulje, et inimestele meeldis see, et nad olid linna peal kohal ja küsimas sisendit näitusele, sealt said näituse koostajad ka kontakte, küsisid lugusid ja leppisid intervjuusid kokku. Ka kaasatud1 tõi välja, et see oli tore, et kuraatorid käisid oma telgiga linnaosa päevadel küsitlust tegemas ja „ubade purki panemist“ korraldamas.

Peale linnaosade päevade ja festivalide olid näituse koostajad oma telgiga kohal „muuseumide päraslõunal“ Autovabaduse puisteel 2023. aasta 1. juulil. Veel käidi Lõunakeskuses inimesi spontaanselt intervjuerimas ning Kvissentali jaanitulel, kuhu soovitati neil minna, sest „seal saavad kõik kokku“: „*Kvissentali jaanituli ei olnud päris nii-öelda päevad, aga kui me küsisime, et mis on Kvissentali erilisus või mis on Kvissentalis mingi eriline asi – jaanipäev, sest seal saavad kõik kokku.*“ (Risto Lehiste).

3.3.4. Kui paljusid inimesi näituse koostamisse kaasati?

Kui kõik kaasatud inimesed kokku arvestada, siis kokku kaasati näituse koostajate hinnangul „Meie Tartu“ koostamisse 500 kuni 1000 inimest. Detailsemat suhtlust ja põhjalikumat arutelu peeti kokku umbes 150 inimesega. Videointervjuud viidi näituse avamise ajaks läbi umbes 60 inimesega ja need kõik saavad näitusel esindatud. Intervjuust ära ütlemisi oli üks või kaks. Direktor Lehiste hinnangul võis kokku koguneda näituse koostajatel kaks tuhat kontakti kui sisse arvestada ka näiteks linnaosa päevadel flaieri võtnud inimesed.

Üldjuhul leiti, et kui inimene juba vastas kirjale, siis ta 99% tõenäosusega oli nõus kaasa lööma, paljud kirjad jäidki aga vastuseta. Lehiste ütles, et kui nad veenasid inimesi seeläbi, et seletasid neile selle ära, et nad soovivad näitusega linnas midagi paremaks teha, siis said nad seetõttu keeldumisi ikka väga vähe. Ideede kogumine inimestelt läks tema hinnangul hästi, kuigi oleks ikkagi rohkem tahtnud saada.

Inimestega ühendust võttes ei kaalunud nad kuraator2 sõnul meeste-naiste ega ealist võrdsust, vaid võtsid ühendust kõigiga, kes olid nõus nendega rääkima. Alles lõpupoole on nad mõelnud, et võiks näiteks laste ja teismelistega veel intervjuusid läbi viia, sest neid on natuke vähe, et viiekümne aasta pärast oleks näitust hästi mäletav inimene praegu kaasatud.

Kuraatorid pöördusid kõigepealt linnaosade seltside poole, hiljem ka otse inimeste poole, kelle kohta nad teadsid, mis teemal soovisid nendega rääkida. Kaasatavaid leiti erinevate kanalite kaudu: ankeet, tutvused, linnaosade päevad ja festivalid jpm. Kokku kaasati umbes 500 kuni 1000 inimest.

3.4. Milles kaasamine sisuliselt seisnes

Selles alapeatükis esitan tulemused teisele uurimisküsimusele „Kuidas kaasati näituse „Meie Tartu” loomisel indiviide ja kogukondi?“, keskendudes kaasatutega tehtud intervjuudele ja kohtumistele ning sisulisele tööle, mida kaasatud inimesed vabatahtlikult tegid.

3.4.1. Kuidas kaasatutega suheldi

Näituse kaks kuraatorit ja muuseumi direktor kolmekesi tegelesid linnaelanike kaasamisega, mis seisnes peamiselt inimeste intervjuerimises, nendega suhtlemises, kokkusaamiste ja koosolekute korraldamises. Kuraator1 ülesandeks oli näituse tegemise protsessi alguses leida inimesi, kes aitaks neil linnaosade kohta rohkem teada saada ja kes mõtleksid nendega kaasa. Kuraator1 sõnul käis suhtlus kaasatutega põhiliselt e-kirja teel, ka helistati.

Näituse tutvustamine muutus kuraatorite sõnul aja jooksul, sest ka näituse kontseptsioon ja kaasamise viisid, muutusid. Kui kuraator1 kirjutas linnaosa seltsidele esimesi kirju „Meie Tartust“, siis olid need väga üldised kirjeldused näitusest: näitus tuleb linnaosadest, Tartu kogukondadest, tartlaste arvamustest ja mälestustest. Lisaks pöördui esimestes kirjades inimeste poole üldise palvega aidata näituse kogu protsessi kaasa teha, sealhulgas ka füüsiliselt näitust ehitada. Hiljem see muutus ja peaaegu alati pöördui otse konkreetsete inimeste poole, kelle kohta teati, et nemad oskaksid rääkida mingist konkreetsest teemast.

Kuraator1 sõnul jagasid kaasatud temaga kirjandust, suunasid teda inimesteni, kes olid nõus intervjuusid andma, jagasid fotosid ja esemeid. Nad andsid ka tagasisidet kuraatorite ideedele nii üks ühele rääkides kui ka kokkusaamistel aktiivsete kaasatud inimeste või seltsidega. Kaasatud inimesed said kritiseerida ja tagasisidestada kuraatorite ideid ning kuraatorid korrigeerisid tema sõnul vastavalt sellele kriitikale näituse sisu.

Inimesi intervjuerides rõhutasid kuraatorid, et jätavad väga vabaks selle, millest inimesed soovivad rääkida – nad ootasid ükskõik millist lugu Tartus elamisest, Tartusse tulemisest, minemisest või ükskõik millest või kellest, mis on seotud Tartuga. Nad püüdsid vältida intervjueritavatele ootuste panemist ja inimeste suunamist mingite kindlate teemade juurde. Oldi paindlikud, mis viisil inimesed kaasatud olid ja mindi lähtuvalt nende panusele ja soovile nende pakutud ideedega edasi.

Intervjuusid läbi viies lähenesid näituse koostajad küsimuste küsimisega nii, et inimesed tunneksid ennast võimalikult vabalt ja räägiksid võimalikult palju. Nad leidsid, et inimestel oli lihtne rääkida näiteks sellest, kaua nad on Tartus elanud, aga palju keerulisem sellest, kuidas nad Tartut näevad, ennast oma linnaosas tunnevad või mis nemad arvavad, mis nende jaoks nende linnaosa iseloomustab. Kõik kolm näituse koostajat nõustusid, et inimesed rääkisid neile üldiselt hea meelega: „/.../ ja inimesed ikkagi läksid ((piltlikus tähenduses)) põlema ja väga paljud neist tahavadki oma linnaosast rääkida, väga hea meelega räägivad, väga paljud tahavad, et nende linna linnaosas midagi muutuks paremaks, midagi on neil hinge peal.“ (Risto Lehiste).

Kaasatud inimestega tehti kõigepealt eelintervjuud, kus näituse koostajad rääkisid nendega tundpaar, pärast mida valisid kuraatorid, kes rääkis kõige efektsemalt ja põnevamalt lugusid, keda kaamera ette intervjuud andma kutsuda. Protsessi alguses oli muuseumi direktor Risto Lehiste ka intervjuudel ja kokkusaamistel kaasas, hiljem jäid kuraatorid põhilisteks intervjuude ja kokkusaamiste korraldajateks.

Näituse koostajad käisid külas erinevatel linnaosade seltsidel Karlovas, Annelinnas, Veerikul, Kvissentalis, et neilt ideid koguda ja leida inimesi, kellega edasi suhelda. Kaasatud1 ja Kaasatud2 (edaspidi K2) olid mõlemad erinevate linnaosa seltside liikmed ja said kuraatorite ja direktoriga kokku nii koos teiste seltsi liikmetega kui ka üksinda.

K2 seltsi poole pöördusid näituse koostajad e-kirja teel. K1 sõnul võeti temaga 2022. aasta oktoobris otse e-kirja teel ühendust, sest teati, et ta on aktiivne oma linnaosa seltsi liige. Meilivahetuses kuraatoriga oli ta üksik, aga edastas info oma linnaosa aktiivsemate inimeste listi, kus uuris, kes oleks huvitatud ka osalema ideede genereerimises. Tema ja kolm teist linnaosa seltsi liiget suhtlesid omavahel näituse teemal edasi.

K1 suhtles kuraatoritega, sai nendega kokku ja alles pärast seda hakkasid kuraatorid tema teada näituse kontseptsiooni kokku panema. Hiljem toimus kohtumine, kus kaasatud1 seltsist oli kohal mitu inimest ja näituse tiimist samuti paar inimest. Samamoodi sai K kuraatoritega kokku oma seltsi esimehe tööruumides, kus tema seltsi kahe liikme ja tema käest küsiti küsimusi ja koos arutati näituse üle. Kokku on ta kohtunud kuraatoritega kolm korda.

3.4.2. Tagasisideseminar loovagentuuriga

Aktiivsematele inimestele, kellega koostöö sujus, tutvustas loovagentuur Velvet maikuu 2023 näituse kujundust. Selleks ajaks oli kuraatoritel kõigi linnaosade kontseptsioon paigas ning

kutsutud inimesed said nende ideid tagasisidestada. Kohtumisel oli kohal 25 inimest erinevatest linnaosade seltsidest, sealhulgas ka kõik kolm minu poolt intervjueritud inimest.

K2 ütles, et tal oli mitmeid märkusi erinevate linnaosade kohta. Eriti oli ta kritiseerinud Kesklinna linnaosa kontseptsiooniga seoses seda, et seal oli suur kiri „saame kella all kokku“, millest sai K2 aru nii, et näituse koostajad arvavad, et tartlased ja teised, kes Tartus elavad, kasutavad sellist sõnastust selleks, et saada kesklinnas Raekoja platsil kokku. Tegemist võib olla Tillemanni kellaga, mis oli üks peamisi kokkusaamiskohti teise maailmasõja eelses Tartus (Tartu..., i.a). Sellist väljendit ei ole tema meelest mitte keegi kunagi kasutanud, alati on kokku saadud purskkaevu juures, mitte kella all. Ka teised olid tema hinnanguga nõustunud, aga ta ei tea, kas nende tagasisidet võeti arvesse ja sõnastust muudeti.

Teiseks kritiseeris K2 Supilinna kontseptsiooni, kus ta oli lapsepõlves elanud. Ta pakkus välja teisi sümboleid, mis Supilinna tema meelest iseloomustavad. Ta tunnistab, et samamoodi võivad teised mitte nõus olla temaga, et lift on Annelinna ikooniks. Supilinna kontseptsioon pani teda mõtlema, et võib-olla oli Supilinnast vähe kaasatud inimesi. Kuna ta sai oma tagasisidet anda, siis on ta huvitatud näitust vaatama minema, et näha, kuidas nad tema tõstatatud probleeme lahendasid.

3.4.3. Näited sisulisest panustamisest

K2 sõnul pöördusid kuraatorid tema kui seltsi esindaja poole, et teada saada, mis on tema linnaosa puhul omapärane. Tema pakkus välja, et Annelinna puhul võiks sümboliks olla lift. Teised seltsi liikmed ja kuraatorid olid selle ideega päri olnud ja edaspidi jäi tema suhtlus näituse koostajatega lifti-teemaliseks. K2 käis koos kuraatoritega Annelinnas ühte nõukaaegset lifti vaatamas ja kuna ta teadis, et Annelinnas käis parasjagu paljudes majades liftide renoveerimine, pakkus ta välja, et kuraatorid võiksid ühe neist liftidest näitusele viia. Hiljem kuulis ta, et kuraatorid olidki ühe lifti kätte saanud näituse jaoks, mis oleks muidu prügimäele viidud.

K1 oli koos paari linnaosaseltsi liikmega teinud ajurünnaku ideedeks, mis võiks näitusel nende meelest olla ja edastas selle nimekirja kuraatorile punktidenä. K1 keskne idee tema linnaosa kohta oli „Supilinna köök“, kus on pliidi peal potid, saab gaasi kergitada ja seinale peal jookseb film inimeste lugudest. Näitusele läheb tema korterist Tartu tüüpi ahi. Vastavalt kuraatori soovile mõtlesid nad välja ka interaktiivsed kogemused, mida nende arvates võiks näitus külastajatele pakkuda. Lisaks panid nad kirja erinevaid ideid, mida võiks elustada installatsioonidenä muuseumi sisehoovis nagu näiteks jupike munakiviteed või peenramaa. Pärast nimekirja edastamist

kuraatoritele on kaasatud1 enda sõnul üht-teist täpsustanud, aga ei ole neile öelnud, kuidas nad näitust tegema peaksid või mis ideid ellu viima. See on kaasatud1 meelest ikkagi kuraatorite loomingulise meeskonna ülesanne.

K3 ei olnud näituse koostamisse kaasatud kui linnaosa või kogukonna esindaja, vaid pigem kui kunstnik ja kultuuriteadlane. Oma sõnul oli K3 Karlova identiteet temaga siiski kaasas ja kuna ta tegeles parasjagu 2023. aasta kevadel Jaamamõisas antropoloogilise projektiga, siis sai ta tööprotsessis osaledes ka justkui Jaamamõisa linnaosa esindajana.

K3 tegi märtsis 2023 illustratsiooni lugude kogumiskampaniale, mida kasutati nii muuseumi kodulehel kui ka kleepsudel ja ankeetidel (vt Lisa 4). Veel oli tema kujundus prinditud linnaosade päevadel näituse telgi peale. K3 ütleb, et näituse koostajad tahtsid, et illustratsioon kirjeldaks linnaosadest kui fragmentidest kokku pandud tervikut. Temaga võeti ühendust seetõttu, kuna kuraator teadis, et ta teeb kunstnikuna kollaaži. Kujunduse tegemise eest maksti talle palka.

Peale kollaaži koostamise osales K3 veidi ka näituse planeerimisprotsessis ja käis justkui Jaamamõisa spetsialistina koos ühe kuraatoriga Jaamamõisa linnaosas Hiinalinnas kohapeal. Veel osales K3 augustis 2023 näitusekujunduse konkursi žüriis, kus ta aitas valida kolmest konkursile pandud tööst võitjat. Pärast seda ei ole ta kontaktis olnud näituse koostajatega.

Kaasatutega suhtlemine seisnes peamiselt e-kirjade vahetamises, helistamises ja nendega kokku saamises näiteks linnaosade seltside ruumides. Lisaks korraldasid näituse koostajad tagasisidestamise seminari, kus tutvustasid kaasatutele näituse sisu ja kujundust. Kaasatud inimesed panustasid näituse valmimisse väga erinevatel viisidel, näiteks jagasid kuraatoritega oma ideid, fotosid ja esemeid ning juhatasid nad inimeste juurde, kellega nad võiks veel rääkida.

3.5. Kuidas mõisteti näituse kontekstis kogukondi

Selles alapeatükis esitan tulemused kolmandale uurimisküsimusele „Milles seisneb näituse koostajate ja kaasatud inimeste jaoks kogukond näituse „Meie Tartu” kontekstis?“.

3.5.1. Kogukonna mõtestamine „Meie Tartu“ koostajate vaatest

„Meie Tartu“ koostajad defineerisid kuraator1 arvates näituse raames kogukonna mõistet väga laialt ja mingis mõttes ka sümboolselt. Ta arvab, et kogukonna tähendusega näitus ei tegele, võib-olla kaudselt paneb inimesi mõtlema sellele, mis teeb ühest kogukonnast kogukonna.

Näituse koostajatele endile jäi kogukonna mõiste segaseks: „*Aga jaa, et üks need mõisted jah, see kogukond, linnaosa, aktivistid, kogukonnatunne, nad on kõik natuke sasipuntras ja me üritasime mingit selgust luua, aga ma arvan jaa, et kui väga siukse teadusliku täpsusega üritada mõista kõike neid, neid mõisteid sellel näitusel, et siis leiab sealt üsna palju segadust. Aga ma loodan, et külastaja naudib näitust nii väga, et ta ei mõtle väga palju sellele teaduslikult või kuidagi köögipoolele. Võib-olla kui mõtleb, siis ta ise hakkab seal mingit korda nägema, aga seal on kindlasti nagu siukest segadust sees /.../“ (kuraator1).*

Muuseumi direktor Lehiste sõnul otsustasid näituse koostajad seda, kus linnaosades on Tartus kogukonnad olemas ja kus mitte Tartu linna kodulehelt vaadates, kus linnaosades on seltsid kirjas ja kus ei ole. Seega käsitletakse näitusel linnaosa seltse kogukondadena. Kuraatorite jaoks oli iseenesestmõistetav, et linnaosaseltsid moodustavad kogukonna või vähemalt esindavad mingeid kogukondi: „*Kui üks linnaosaselts on olemas ja nemad nii-öelda kiidavad heaks meie näituse, siis me saame öelda, et kogukond on heaks kiitnud.*“ (kuraator1).

Direktor Lehiste defineeris kogukonda inimestena, kes elavad teatud linnaosas, kellel on mingi teatud kuuluvustunne just linnaosaga ja kes suhtlevad omavahel. Linnaosaseltside kaasamist nimetab Lehiste kogukonna laiemaks kaasamiseks, aga ka lihtsalt linnaosa käsitletakse näitusel kogukonnana: „*Me võtsime linnaosade kaupa – linnaosa kui kogukond.*“ (kuraator2).

Kuraator1 väljendas kahtlust, kas nad saavad ikka öelda linnaosa kohta, kus ei ole seltsi, et seal elavad inimesed moodustavad iseenesest kogukonna – näitusel küll räägitakse, et näiteks Variku inimesed on üks kogukond, sest nad kõik peavad ennast Variku linnaosa inimesteks ja neid ühendab kodu ehitamise kogemus. See on kuraator1 sõnul kuraatoritöö selle näituse puhul – näidata kõiki linnaosaid kogukonnana: „*Et see ongi see kuraatoritöö, me ikkagi igal pool, iga linnaosa kohta ikkagi hiljem oleme rääkinud sellest, et üritanud kasvõi siis tehnilikult tekitada selle kogukonna või jutustada sellest kui mingist kogukonnast.*“ (kuraator1).

Kuraator1 tõi ise välja, et inimesed võivad sellele vastu vaielda, et kõiki linnaosi käsitletakse näitusel selliselt, et neis on kogukond, kuigi nad on väga erinevad: „*Aga jaa, loomulikult mingites linnaosades on nagu kogukonnatunne nõrgem ja mingites on see palju tugevam. Ja kindlasti selle peale võib naerda, kui mingit mingi linnaosa kohta rääkida, et seal on nagu kogukonnatunne, et mingis mõttes need Supilinn ja Karlova on selle kogukonnatunde lati hästi kõrgele pand.*“ (kuraator1).

Ainuke linnaosa, mida näitusel ei käsitletud kogukonnana, oli kesklinn, sest see kuulub näituse koostajate meelest kõigile – seal jäi kogukonna mõiste nõrgemaks ja selle loosungiks sai „Meie

oleme kesklinn, meie juures saadakse kokku“. Kuraatorid tõid ise ka välja, et linnaosad on erinevad ja näitusel on nad esindatud erinevalt, nii et Supilinn on kogukonna vaatevinklist, Variku, Lõunakeskuse ja Ränlinna lood aga hoopis teisest vaatevinklist, sest neis linnaosades ei ole nii tugevat kogukonnatunnet või aktiivset linnaosa seltsi.

Seda olid inimesed kuraatoritele palju öelnud, et nende linnaosas ei ole üldse mingit kogukonnatunnet. Ühe linnaosa kohta olid kuraatorid seetõttu öelnud näitusel, et seal on „individualistide kogukond“: „*Ja teised linnaosad ongi, et noh, meie ei ole mingi Supilinn või Karlova, et meil on siin nagu, ma ei tea, individualistid. Seda meile on ka palju öeldud, et meil ei olegi siin mingit kogukonnatunnet, siis me näitusel pigem olemegi öelnud, mingi linnaosa kohta äkki oligi siuke lause umbes kuskil näitusel kirjas, et vot see ongi individualistide kogukond siin linnaosas või midagi sellist.*“ (kuraator1).

Kuraatoritele oli oluline leida igast linnaosast midagi, mis sealseid inimesi ühendab – see võis olla asutus (Lõunakeskus), kogudus (Peetri kogudus) või ka linnaosaselts (Supilinna selts, Karlova selts), Annelinna puhul oli see lift. Lauri Räpp kirjutas tekstid iga linnaosa kohta, mis pannakse üles näituseruumi seintele, mis kirjeldavad iga linnaosa puhul, millised nad on, nagu näiteks „Meie oleme Variku, meie oleme sellised“, kus „sellised“ on midagi, mis iseloomustab ja ühendab linnaosa inimesi.

Kuraator1 arvates ei olnud kogukond näitusel kõige olulisem mõiste, kõige olulisem oli ikkagi linnaosa: „*võib-olla teine kuraator vaidleb vastu, /.../ aga minu jaoks ikkagi see näitus on Tartu linnaosadest ja mõnesid linnaosaid iseloomustab hästi see kogukonnatunne, mõnesid linnaosaid iseloomustavad pigem mingid asutused.*“ (kuraator1).

Siiski aga arvab kuraator1, et „*lõppkokkuvõttes ikka meie Tartu esindab neid Tartu kogukondade arvamusi ja mingid kogukonnad seal tulevad välja.*“ (kuraator1).

3.5.2. Kogukonna mõtestamine kaasatute vaatest

Kaks kaasatut (K1 ja K2) on linnaosa seltsi liikmed, kuid ainult üks neist, K1, ütles, et tunneb oma linnaosas kogukonnatunnet. K1 ütles, et kogemus pani teda uuesti mõtlema ja tänulik olema oma linnaosa üle, kuid ei muutnud kogukonnatunnet. K3 leidis, et kuigi tartlasena ja Karlova elanikuna ei mõjutanud näituses osalemine tema kogukonnatunnet, tundis ta, et sai linnamuuseumi kogukonna liikmeks.

K3 ja K1 jaoks on kogukond jagatud füüsiline reaalsus, jagatud rõõmud ja mured. Nende sõnul seab paikkondlik identiteet ning füüsiliselt lähestikku sarnastes tingimustes elamine konkreetseid mured, kasvõi olmemured inimestele. K3 jaoks on tähendab kogukond ühist maailmavaadet või igatsust teatud sorti ruumi ja koosviibimise järele, K1 meelest võivad ühes kogukonnas olevad inimesed aga olla väga erinevate eesmärkide ja meelsusega. Päritolu kogukonna puhul K3 meelest rolli ei mängi, aga samas füüsilises ruumis elamine on oluline.

K3l tugines kogukonna defineerimisel isiklikule kogemusele Karlovas elamisega, kus ta tajus kogukondlikkust, mis väljendus naabrite toes, olemasolus ja järjepidevuses. Tänu vahetule suhtlusele naabrite vahel tekkis turvatunne, et kui K3 näiteks võtmed koju unustas, olid samas majas olemas inimesed, kes said aidata. K1 kirjeldas sarnaselt K3 kogemusele oma kogemust naabritest moodustunud kogukonnaga, kus nende lapsed mängivad ühiselt hoovis ning kõik valvavad ühiselt neid, keegi toidab neid, keegi toob kellegi teise lapsed lasteaiast ära või viib kuskile sünnipäevale. Üksteist aidatakse ja toetatakse, toimib naabrivalve ning igapäeva mured ja rõõmud on jagatud.

K1 sõnul võib ühe kogukonna sees olla palju erinevaid kogukondi. Supilinnas on tema sõnul kogukond inimestest, kes on seal kauem elanud ja kes on „vana supika“ pooldajad, on üritanud säilitada sealset arhitektuuri ning moodustavad Supilinna seltsi põhituumiku. Nemad teavad Supilinnale iseloomuliku „kummikutunnetust“ K1 meelest kõige paremini. Sinna juurde on aga tekkinud palju uusi inimesi, kes on siiski osa suuremast kogukonnast, sest nemad jagavad samuti Supilinnas elamisest tulenevaid olmemuresid. Seega on K1 arvates Supilinnas olemas üldine, kõiki linnaosa elanikke koondav kogukond. Kõik Supilinna elanikud osalevad näiteks ka sellistes ühistes rõõmudes kui keegi postitab Supilinna Facebooki gruppi, et nägi rebast.

Kaasatud1 tõi välja, et tema meelest ei olnud Supilinna puhul eesmärk anda edasi Supilinna kogukonnatunnet, vaid pigem tahtsid näituse koostajad tema kui Supilinna seltsi liikme ja sealse kogukonna esindaja käest saada ideid, kuidas näidata näitusel linnaosa üldist agulitunnetust või arhitektuuri. Kuna kuraatorid andsid vaba valiku neile fookuse valimisega, otsustasid nad ise mitte keskenduda kogukonnale. Supilinna kogukonnaleht „Tirin“ läheb näitusele siiski sirvimiseks ja väljapanekuks, nende lipp niisamuti.

K2 arvates ei ole Annelinnas sellist kogukonnatunnet nagu näiteks Supilinnas või Karlovas. Seltsi liikmena korraldab ta üritusi, nagu nt Annelinna päev, aga ta ei ütleks, et see seal kedagi väga ühendaks. Palju mõjutab tema arvates kogukonna olemasolu linnaosa ajalugu ja olemus, sest

Annelinn on väga suur ja magalarajoon, kus ei ole selliseid traditsioone ja sümboleid nagu Supilinnas või Karlovas. Annelinnas on sarnast omapära tema hinnangul raske tekitada.

K2 arvates ei saa ei Annelinna ega Supilinna kohta öelda, et terve linnaosa on üks kogukond, sest näiteks kui Supilinna seltsis korraldavad eestvedajad üritusi, siis on ka neid, kes nendega kaasa ei lähe. Tema meelest võivad olla naabruskondi ja maju nii Supilinnas kui Annelinnas, kelle elanikud käivad omavahel läbi ja moodustavad kogukonna, Annelinnas võib näiteks ühes trepikojas olla väiksem kogukond. Ta pole kindel, kas kogukond on lihtsalt ühtlustunne või on oluline, et elataks samas linnaosas ja tuntaks uhkust selle linnaosa üle.

Kuigi K2 on Annelinna seltsis ja elab Annelinnas, ei ole ta täheldanud, et tal oleks uhke tunne Annelinlane olla. K2 sai aru, et kuraatorid soovisid, et ta esindaks seltsi liikmetena justkui kogu linnaosa arvamust, aga tema hinnangul ei saa öelda, et ta esindas „Annelinna kogukonda“ või et ta omab Annelinna seltsi esindajana mandaati kõigi Annelinna elanike eest rääkida. Ta selgitas kuraatoritele, et esindab vaid enda isiklikku arvamust. Seltsi liikmena huvitab teda pigem praktiline pool, et nad korraldavad infopäevi ja muid üritusi ning saavad olla linnaosa elanike jaoks kasulikud: *„/.../ kuigi ma olen Annelinna selts, ma elan Annelinnas onju, ma olen Annelinna seltsi üks asutajatest, asutajaliige ja olen aseesimees. Et siis peaksin nagu ise hullult fännama, aga ma olen siuke noh realistlik fänn, et noh, selles mõttes ma olen pigem see, et mind huvitab selline nagu pigem nagu selline praktiline pool /.../“* (kaasatud2).

Näituse koostajad käsitlesid linnaosade seltse ja ka linnaosaid „Meie Tartu“ näitusel kogukondadena. Kuraatoritele olid paljud inimesed öelnud, et nende linnaosas ei ole üldse kogukonnatunnet, kuid kuraatorid olid püüdnud siiski näidata iga linnaosa kogukonnana. Uuringus osalenud kaasatute seas oli nii neid, kes identifitseerisid kogukonna liikmetena ja tundsid kogukonnatunnet, kui ka üks, kelle arvates tema linnaosas ühtset kogukonda ei ole.

3.6. Kaasamise head küljed ja kriitika

Selles alapeatükis esitan tulemused neljandale uurimisküsimusele „Millised on näituse koostajate ja näituse loomisesse kaasatud inimeste õppetunnid kaasamise kohta?“. Näituse kuraatorid ja muuseumi direktor ei väljendanud õppetunde, öeldes, et ei soovi näitust ega selle loomisprotsessi kritiseerida, sest näitus pole veel valmis ja kui on midagi vaja muuta, siis saab seda veel teha.

3.6.1. Kaasatute motivatsioon ja hinnang kogemusele

Kaasatud inimestel olid erinevad põhjendused sellele, miks nad olid nõus panustama näituse „Meie Tartu“ koostamisse. Üldiselt jäid kaasatud inimesed kogemusega rahule ja tõid välja erinevaid põhjusi, miks ja mis neile kaasatud olemise juures meeldis.

K3 oli motiveeritud osalema näituse loomise tööprotsessis, sest kuraator, kes talle näitusest rääkis, oli ta sõber ning ta sai kollaaži koostamise eest palka. Lisaks ütleb ta, et ta osaleb üldiselt alati, kui tal on võimalus kunstiga panustada. K3 ütles, et talle meeldis näituse koostajate „alt üles“, kogukonnast lähtuv lähenemine näitusele. See tundus talle lõbusa projektina, milles kaasa lüüa. K3 on terve elu tartlane olnud ja arvas seetõttu, et ta tunnetab Tartu „vaibi“ päris hästi, tunneb erinevaid linnaosaid ja nende dünaamikaid ja tundis, et on pädev kaasa rääkima. K1 omas sama perspektiivi: *„No selles mõttes on ju õige, et kogukond ise teab kõige paremini, mis tunnetus seal on ja siis meie oma tunnetuse pealt siis selle nägemuse ka esitasime.“* (kaasatud1).

K2 oli motiveeritud kaasatud olema seetõttu, et tundis, et saab kuidagi kasulik olla ja teema kõnetas teda. Tema põhimõte on enda sõnul selline, et kui toimub midagi huvitavat, siis pigem ütle jah. Tal oli ka aega ja energiat, et panustada. K1le tundus näitus samuti väga tore mõttena ning tema oli kohe valmis sinna panustama: *„See tundus kohe väga tore mõte, et kui on võimalik oma linnaosa vaibi kuskil reklaamida, siis kes seda veel teeb, kui, kui mitte selts ja need inimesed on ju, et igatahes mina olin küll kohe valmis nagu sinna panustama /.../“* (kaasatud1).

K11 on teisi kogemusi kaasamisega, kus korraldatakse kord kuus keset tööpäeva koosolekuid, kus on raske seltsi liikmetel käia, kes on seltsis vabatahtlikus vormis ja teevad tegelikult mingit teist tööd. Ta ütles et „Meie Tartu“ näitusesse kaasatud olemine oli tehtavam, saadi kokku siis, kui oli päriselt midagi arutada, ja ei raisatud inimeste aega. Ta kiidab, et hoiti struktuuri ja raamistust kokkusaamistel, olid sõnastatud eesmärgid, mille suunas liiguti ja inimestele anti tagasisidet. Kaasatutele anti tema meelest mõistlikus koguses ülesandeid – ideede edastamine oli tema arvates piisavalt lihtne asi, mida teha oma töö ja muude tegevuste kõrvalt.

K2 rääkis, et oli hea meel, et näituse koostajad küsisid ja kaasasid teda. Talle meeldis, et nad leidsid ta ise üles ja tema hinnangul tundusid kuraatorid asjalikud. Näituse lõpliku tulemuse vaatab ta kriitilise pilguga üle, aga näituse koostajate kohta tal ühtegi halba sõna öelda pole. K3 jäi samuti üldiselt kogemusega rahule ja hindab seda positiivselt, et talle ei antud liiga palju vastutust. Ta tunneb, et ei olnud väga sügavalt mõttega alati asja juures, aga kui oli vaja kuskil füüsiliselt kohal olla ja kaasa mõelda, siis ta seda tegi.

Ideaalis võiks K3 arvates iga projekt olla selline nagu „Meie Tartu“. Miinusena toob ta välja fakti, et inimeste kaasamine ja nendega suhtlemine on väga ajakulukas, aga ta arvab, et see tasub ennast ära, sest alt üles lähenemine on seda väärt. K3 usub, et ükskõik mis tööprotsessi võiks palgata antropoloogi, kes hakkab alt üles asju uurima, intervjuusid tegema ja võtab ühendust kogukonnaga.

K1 ütles, et kas kaasamine lisab näitusele midagi, sõltub näituse eesmärgist. Näiteks kui kunstnik teeb näituse, siis see näitus on kunstniku nägemus ja ta ei peagi kedagi kaasama. Samas „Meie Tartu“ puhul oli kaasamine hea ja vajalik, sest näituse koostajad ei tunne kohalikku eluolu kõigis linnaosades Tartus. Nad oleks võinud teha sellise näituse, kus näitavad ainult arhitektuuri ja numbreid ja siis ei oleks pidanud kaasama kohalikke elanikke, aga kui tahta midagi rohkemat, on vaja kohalike elanike endi käest küsida.

K2 sõnul on linnaosadest näitust tehes hea kui kaasatakse paljusid inimesi, sest igapäevaks võib linnaosa iseloomustada midagi erinevat, aga kui üks iseloomustav sõna kordub kõigil (nagu nt Veerikul sportlikkus), siis me teame, et sellel on suurem tõepõhi all. Mida rohkem kaasatakse inimesi, mida rohkem infot kogume, seda suurem on nii-öelda „tõesuse protsent“. K1 meelest on oluline küsida ka erinevate huvigruppide käest, mis probleemid neil on, sest nii võib saada ootamatuid ideid.

K1 hinnangul on positiivne selle näituse puhul see, et see andis nii kaasatutele kui ka kogukonnale endale põhjuse mõelda natuke oma kogukonna peale, vaadata enda ajalukku ja tulevikku. Tema meelest võis olla näituse koostamisse kaasatud olemine nende linnaosade jaoks hea mõtteharjutus, kus ei ole seltsi, väljakujunenud identiteeti või kogukonda. K1 tundis, et ka Supilinna seltsi liikmena oli tal vahva ja huvitav mõelda, mis võiks neid näitusel iseloomustada. Ta toob välja, et ise linnaosas nii kaua elanuna tundub talle sealne tunnetus nii normaalne, aga kui kellelegi teisele sellest rääkida, siis saab ta aru, et ta linnaosa on eriline ja äge.

K1 ei ole väga suur muuseumides käija, tema meelest on seetõttu „temasugustele võhikutele“ hea see, kui muuseum läheb ise inimese juurde ja kutsub kaasa tegema – mida rohkem inimesi kaasatakse, seda suurem on tema hinnangul tõenäosus, et pärast need inimesed lähevad ka vaatama, mis välja tuli. K1 hinnangul võiksid muuseumid veel rohkem selliseid projekte teha, kus pannakse muuseumis seinale üles linnakodanike loomingut, näiteks hobikunstnike maale. Nii ei ole külastajal tunne, et muuseumis näitusel olev kunst on väga privilegeeritud asi ja et peab olema väga sügavamõtteline, et see oleks sulle.

3.6.2. Õppetunnid kaasamise kogemusest

Kaasatud väljendasid intervjuudes erinevaid kahtlusi ja kriitikat nii „Meie Tartu“ näituse koostamisse kaasamise kui ka selle kohta, kuidas üldiselt muuseumid peaksid inimesi kaasama.

Kaasatud³ rääkis kahtlustest seoses kogukondade kaasamisega, öeldes et kogukonna algset nägemust on suuremates institutsioonides raske säilitada projekti lõpuni: „*Minul on muidugi kogu aeg hirm, et okei, seal nagu kogukonnaga räägitakse, aga lõpuks ta käib ikka mingist sellest nagu bürokraatiafiltrist läbi ja nagu institutsiooni filtrist läbi. Et mis hetkel see nagu kogukond sealt ära kaob või et või on see kogukond seal nagu lõpuni alles.*“ (kaasatud³).

K3 kritiseeris „Meie Tartu“ projekti selle nurga alt, et loomi kui linnaosade elanikke ei ole näitusele kaasatud. Loomad on ka omaette kogukond tema arvates Tartus ja ta üritas, et nad oleks ka kaasatud, näiteks kujutas ta Tartus elavaid loomi näituse reklaamides kasutatud kollaažis, mille tema koostas.

K3 oleks tahtnud, et näituse koostamisel oleks olnud ka koos kogukondade esindajatega ehitamist näiteks talguna, et inimesed kokku kutsuda ja koos värvida näituse seinu. Praegu tundus talle, et inimestelt info kokku kogumisest oleks võinud samm edasi minna, et oleks koostegemist, mis looks kogukonda. „Meie Tartu“ puhul kogusid aga kuraatorid kaasatutelt info kokku ja löid sellest näituse omaette, teostusesse ja näituse kureerimisse ei olnud inimesed enam kaasatud peale ühe tagasisidestamise seminari.

K2 väljendas segadust selles osas, kellele „Meie Tartu“ suunatud on, keda see peaks kõnetama ja kui autentselt linnaosi näitusel näidatakse. Ta on ka mures, et kas inimene, kes on linnaosast pärit, tunneb ära oma linnaosa näitusel ja et kas neile, kes on kunagi elanud või kuidagi Tartuga seotud olnud, tekib nostalgialaks või äratundmistunne näitust vaadates. Lisaks, kas eesmärk oli teha näitus eestlastele ja tartlastele või välituristidele, kes Tartu 2024 programmi pärast Tartusse tulevad – nende jaoks ei ole nostalgiat ja äratundmist nii nagu kohalike jaoks.

K3 leidis, et on oluline, et muuseumid ja muud kultuuriasutused suhtleksid peale linnaosade aktivistidega ka lihtsalt Tartus elavate inimestega, kes ei ole näiteks linnaosa seltsides. Ta kirjeldab kolme kogukondade kihti: kõige laiemas mõttes kogukond ehk inimesed, kes elavad lihtsalt Tartus; aktivistid, kellel on teadvustatud mõõde; kultuuriasutused ja ülikool, kellel on teadvustatud mõõde. Tema jaoks on küsimus selles, palju on kõige kõrgemal analüütilisel tasemel suhtlust ja ainevahetust alumise tasandiga.

K2 ütles samuti üldiselt kaasamise kohta, mitte selle konkreetse näituse kohta, et kaasata tuleks ka mitte ühiskondlikult aktiivseid inimesi, sest nemad omavad teadmisi ja kogemust „päris elu“ kohta. Ühiskondlikult aktiivsemaid inimesi on lihtsam kaasata, aga üldiselt tuleks erinevamatele inimestele poole pöörduda, tuleb olla kannatlik ja neid ära kuulata. Ühiskondlikult aktiivsed inimesed on tegelikult vähemus, aga nende hääl on pidevalt rohkem kuulda, nemad on arvamuslimidrid ja võtavad sõna rohkem.

Kuna K3 polnud kogu tööprotsessis osaleja ja pole valmis näitust näinud, on tal enda sõnul keeruline hinnangut anda, mis hästi või halvasti läks. K2 ütles, et ta ei ole väga kriitiline, sest kui me laidame maha kõike kui midagi kuskil tehakse, siis jäävad paljud asjad tegemata ning tuleb jätta loomevabaduseks hingamisruumi, sest isegi kui läheb väga aia taha, siis pole hullu, vigu võib teha. Ta arvab ka, et see ei olnud niivõrd oluline projekt, et sinna oleks pidanud kaasama tuhandeid inimesi. Ja kui midagi väga valesti läheb tema hinnangul, siis pole tema meelest hullu.

Kõik kolm uuringus osalenud kaasatud inimest arvasid, et näituse idee on vahva ning tundsid end motiveerituna ja pädevana näituse koostamises osalema. Kaasatud ütlesid, et ülesanded olid piisavalt lihtsad ja ei kaasatud olemine ei nõudnud neilt üleliigselt aega. Nende arvates on kaasamine positiivne nähtus, kuid selle kasulikkus sõltub näituse eesmärgist. Kaasatud tõid välja, et peale ühiskondlikult aktiivsete inimeste võiksid muuseumid, aga ka linnavalitsus kaasata neid, kes pole nii aktiivsed ja teisi huvigruppe, kaasa arvatud loomi. Kaasatud väljendasid soovi koostegemise järele, kus saaks käed külge lüüa ja muret, kas kaasatute arvamused jõuavad ka projekti lõpptulemusse.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Selles peatükis toon lähtuvalt uurimisküsimustest välja olulisemad järeldused ning kõrvutan läbi viidud uuringu tulemusi varasemate uurimustega. Peatüki lõpus arutlen meetodi ja valimi koostamise õnnestumise ja kitsaskohtade üle ning pakun välja edasised uurimisvõimalused.

Näituse koostajate ja kaasatud inimestega tehtud intervjuudest ilmnes, et „Meie Tartu“ puhul oli tegemist osalusprojektiga ja inimesi kaasati näituse koostamisse erinevatel viisidel. See kattub kaasamise definitsioonidega, sealhulgas Simoni (2010) kaasava kultuurilise institutsiooni definitsiooniga, sest kaasatud inimesed said panustada näituse valmimisse oma ideede ja esemetega, nad pidasid arutelusid nii omavahel kui ka näituse koostajatega näituse sisu üle.

Intervjuudest tuli välja, et kuraatoritel olid erinevad arvamused kuraatori rolli kohta näituse koostamisel. Ühe kuraatori hinnangul oli näituse koostamisel vajalik „tugev kuraatori käsi“, kuid teine kuraator rõhutas just, et soovis jääda vaid kaasatud inimeste arvamuste ja soovide vahendajaks ning enda arvamust ja ego võimalikult palju kõrvale jätta.

Kuraatorite sõnul ei olnud neil kaasamine sügavalt läbi mõtestatud, intervjuudest selgus, et nad suhtusid sellesse kui lihtsalt linnakodanikega suhtlemisse. Nii näituse koostajatel kui kaasatud isikutele jäi mulje, et kaasamine seisnes sisuliselt linnakodanikelt abi ja nõu küsimises, nendega intervjuude läbi viimises ja kaasatute poolt muuseumile esemete annetamises või laenamises.

Kaasamiseks on igal muuseumil ja näitusel lähtuvalt näituse eesmärgist põhjendus. Intervjuude tulemuste põhjal saab öelda, et sellel näitusel oli peamiseks põhjuseks aja ja rahaliste ressursside puudus, mis on majandusliku institutsioonina muuseumile olulised (Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a). Lisaks lootis muuseum sellisel viisil näituse tegemise tulemusena külastajate arvu suurendada.

Kirjandusest tuli välja erinevaid osalusstiile, mida muuseumid saavad rakendada kaasamisprojekte läbi viies. Näituse koostajad lootsid alguses raha säästa sellega, et kutsuvad vabatahtlikke näitust ehitama, mis läheb kokku Simoni (2010) majutatud osalusstiiliga, kus osalejad ise oma projekti muuseumis üles ehitavad. Selle stiiliga ei mindud edasi, sest näituse koostajad taipasid, et neil pole piisavalt ressursse, et vabatahtlikke edukalt motiveerida ja juhendada. Lisaks taipasid näituse koostajad, et kaasatutele nii palju otsustusvõimu andes ei pruugi näitus vastata muuseumi ja kuraatorite ootustele.

„Meie Tartu“ koostamisse kaasatud inimesed osalesid muuseumi töös aktiivselt, suunates oma ideede ja sisendiga projekti loomisprotsessi. Muuseum algatas ja organiseeris projekti ning muuseumil oli kontroll selle lõpptulemuse üle. See kirjeldus kattub Simoni (2010) koostöötava osalusstiili definitsiooniga, kuid intervjuudest selgus, et näituse koostajad kasutasid mõningate linnaosade puhul ka panustavat osalusstiili.

Põhiline ootus kaasatutele oli mõelda välja oma linnaosa iseloomustavad elemendid ning kuidas näitusel neid muuseumi külastajatele esitatakse. Siiski oli mitu linnaosa, kus kuraatorid mõtlesid ise välja, mis on näitusel selle linnaosa fookuseks. Seega saab öelda, et paari linnaosa puhul, kus kuraatorid ise valisid fookuse ja võtsid ühendust kindlate inimestega, kellelt ootasid selgelt piiritletud panust näitusesse, oli tegemist panustava osalusstiiliga (Simon, 2010).

Seega ei kasutanud näituse koostajad vaid ühte osalusstiili, vaid kohendasid oma lähenemist vastavalt sellele, kas linnaosas oli aktiivne selts, kellega koostööd teha, või ei olnud. Kuraatorite sõnul ei olnud neil kaasamine väga täpselt läbi mõtestatud ja paika pandud, mida näeb ka selles, et neil ei olnud kindlat osalusstiili paika pandud. Vahest oleks aga hea, kui oleks kaasamisprojektidel mingid põhimõtted või reeglid paigas, mida väljendada ootustena ja võimaluste-vabadustena sõnastatult ka kaasatutele, kuid “Meie Tartu” puhul näib, et kuraatorid suhtusid kaasamisse kui voolavasse nähtusesse, mille käigus vaadatakse, milline osalusstiil on parasjagu kõige sobivam, ja minu hinnangul nende lähenemine töötas selle näituse puhul.

Näituse koostajatega läbi viidud intervjuudest ilmnes, et nemad käsitlesid linnaosasid ja linnaosade seltse kogukondadena. Seega võib öelda, et kuraatorid lähtusid näitust koostades „kogukonna“ argitähendusest, mis ütleb, et kogukond on muuseumi geograafilises ümbruses elavad inimesed. Kuraatorid kahtles selles, kas on korrektne käsitleda kõiki linnaosasid kogukondadena. Kui linnaosas polnud seltsi, püüdsid kuraatorid leida organisatsiooni või muu kogukonna. Ühte linnaosa, mille elanikud ütlesid neile, et seal pole kogukonnatunnet, kutsuvad kuraatorid näitusel „individualistide kogukonnaks“.

Kaasatud¹ ja kaasatud³ tundsid, et seal, kus nemad on Tartus elanud (Karlova ja Supilinn), tõesti oli kogukond ja nad tundsid kogukonnatunnet, kuid kaasatud² meelest tema linnaosas Annelinnas kogukonda või kogukonnatunnet ei ole. Kaasatud² ja kaasatud³ rääkisid väikestest, naabruskonna või paari elumaja piires olevatest kogukondadest, mis võivad siiski linnaosades olla, ainult kaasatud¹ rääkis üle-linnaosalisest kogukonnast Supilinnas.

Supilinnas ja Karlovas elanud kaasatute kirjeldustest saab välja tuua mitmeid kogukonna tunnuseid, millest rääkisin töö teooriaosas, sealhulgas omavahel suhtlemine ja vastastikune seotuse tunne. Nende kogemus näiteks võtmete koju unustamisega või üksteise laste valvamisega kattub ka van Ewijki (2010) kogukonna definitsiooniga, mis ütles, et kogukond on suhteliselt väike piirkond, kus inimesed elavad ja suhtlevad üksteisega, tuginedes jagatud turvalisuse ja usalduse tundele. Mõlemad kaasatud väljendasid kuulumist geograafilisse kogukonda, kus ühisosa identiteedis kujunes paiga eluviisi ja käitumistavade jmt pinnalt: kaasatud tõid välja et nende jaoks olid olulised jagatud olmemured ja rõõmud ning ühised traditsioonid.

Näituse koostajad väitsid, et kui nad kaasavad linnaosa seltse, siis võib öelda, et nad on kaasanud kogukondi, nagu ka muuseumi kodulehel ja ajakirjanduses näitusega seoses kirjutati. Kaasatud1 on Supilinna seltsi liige, kuid tema meelest näituse koostajad ei soovinud saada temalt ideid selleks, kuidas kogukonda või kogukonnatunnet näitusel edasi anda, pigem tahtsid nad tema arvates näitusel näidata linnaosa agulitunnetust. Kaasatud2 on Annelinna seltsi liige, kuid rõhutas kuraatoritele, et esindas näitusel vaid enda isiklikku arvamust, mitte seltsi või kõiki linnaosa elanikke.

Kaasatute hinnangul nende kogukonnatunne erinevates geograafilistes kogukondades, mille liikmed nad on, näituse koostamises kaasa löömisega ei muutnud. K3 tundis, et sai hoopis linnamuuseumi kogukonna liikmeks, ehk võib öelda, et tugevnes muuseumiga seotud praktikakogukond – s.t seltskond, kes on muuseumi käekäigust huvitatud ja löövad seal kuidagi kaasa.

Kuraator1 tõi intervjuus välja, et kogukonna mõiste jäi nii näitusel kui ka selle koostajatele segaseks, aga ta loodab, et külastaja kas ei mõtle sellele näitust vaadates või siis suudab seal ise korda luua. Uuringu käigus läbi viidud intervjuudest selgus, et kogukond on sõna, mida kasutavad ka kaasatud inimesed erinevates tähendustes. Minu hinnangul oleksid näituse koostajad pidanud omavahel paika panema, mis tähenduses sellel näitusel seda sõna kasutatakse, et kaasatud inimesed oleksid teadnud, kas ja kuidas nende kogukondi näitusel käsitletakse. Hetkel jäeti kogukonna mõiste tähendus näitusel lahtiseks.

Näituse koostajate üldine hinnang näituse ja kaasamise õnnestumisele oli positiivne. Nad jäid rahule sellega, kui paljusid inimesi nad kaasasid ning et iga linnaosa sai näitusel oma nägu. Näituse koostajad ei soovinud mulle antud intervjuudes näitust ega tehtud tööd kritiseerida, öeldes, et näitus pole veel valmis ja kui midagi on vaja veel muuta, siis saab näitust täiendada ka pärast selle avamist.

Kaasatud inimesed väljendasid rahulolu sellega, kuidas neid kaasati. Kaasatute arvates olid kuraatorid sõbralikud ja koostöö nendega sujus. Erinevad kaasatud inimesed tõid intervjuudes välja, et neile meeldis, et neile ei antud liiga palju vastutust, et neile anti võimalus tagasisidestada näituse koostajate ideid, neile meeldis võimalus rääkida oma elukohast ja et näituse koostajad leidsid nad ise üles.

Kaasatute kogemus läheb kokku kaasamise läbi võimustamise teooriaga, mis ütleb et pärast kaasamist tunnevad inimesed end eduka ja väärtuslikuna, sest tunnevad, et muuseum hindab nende panust ja et nemad omavad muuseumile väärtuslikku ekspertteadmist (Carpentier, 2011; Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b). Direktoriga tehtud intervjuust tuli samuti välja direktori soov muuta võimusuhet muuseumi ja selle külastajate vahel, öeldes, et ta soovib, et muuseum suhestuks paremini oma linna elanikega ning et „Meie Tartu“ koostamine osalusprojektina aitab seda muuseumil saavutada.

Näituse koostajatega läbi viidud intervjuudes toodi välja mitmeid jätkutegevusi ja aktsioone, mida muuseum soovib koos linnaelanikega tulevikus läbi viia. Ideed nendeks aktsioonideks kogusid kuraatorid suheldes linnaelanikega kõigis linnaosades ja küsides, mis on nende unistused, mida nad sooviks oma linnaosas paremaks muuta. Kuraator2 arvates võiks muuseum olla nende ettevõtmiste algataja, korraldades kampaania ja koostöös linnakodanikega midagi päriselt ära teha.

K3 väljendas soovi koostegemiste järele „Meie Tartu“ näituse ümber, mis looks kogukonda ja järelikult ei olnud teadlik kuraatorite plaanidest. On võimalik, et need plaanid ei olnud kaasatutega tihedama suhtluse faasis veel kinnitatud, kuid ehk oleks võinud neid plaane kaasatutega jagada siis hiljem, et innustada ja kutsuda neid kaasa lööma ka tulevikus.

Plaan viia selliseid aktsioone tulevikus ellu läheb minu arvates kokku ankurasutuse teooriaga, sest viitab sellele, kuidas muuseum soovib hakata teadlikult tegutsema kogukonna suunal, luues kogukonnaliikmetega suhted ja andes neile vahendid selleks, et midagi paremaks muuta (Narusson, 2022). Seega võib öelda, et Tartu linnamuuseum võib tulevikus kujuneda kogukonna jaoks ankurasutuseks, kui mõistame kogukonna all muuseumi geograafilises ümbruses elavaid inimesi. Muuseum vastaks ka ankurasutuse tingimustele: see on liikumatu asukohaga avalik-õiguslik asutus, kellel on nende aktsioonide näol sotsiaalne missioon.

4.1 Meetodikriitika ja edasised uurimisvõimalused

Järgnevalt annan ülevaate valimi moodustamise, andmete kogumise ja analüüsiga seotud õnnestumistest ja kitsaskohtadest.

Uuringu valimiga jäin üldiselt rahule, sest intervjuerisin näituse mõlemat kuraatorit ja muuseumi direktorit, kes oli näituse koostamise protsessi alguses aktiivselt seotud inimeste kaasamisega näituse loomisesse. Oleksin võinud intervjuerida rohkemaid kaasatud inimesi, eriti neid, kes ei ole oma linnaosa seltsi liikmed, et saada nende vaatepunkt linnaosade kogukondadena käsitlemise kohta.

Ajapiirangu tõttu kiirustasin kodeerimisega, mistõttu ei teinud seda nii põhjalikult kui oleksin lootnud. See tegi aga tulemuste peatüki kirjutamise keerukamaks, sest oli raskem teemasid omavahel seostada. Oleksin võinud koostada koodipuu, kus on mitu astet koode minnes spetsiifilisemast üldisemaks ning kus on iga koodi kohta märgitud ka tsitaadid.

Tegin kaks intervjuu kava, ühe kaasatutele ja teise näituse koostajatele, mis tähendas, et ma ei olnud valmis selleks, et üks kaasatutest ei sobitunud kummassegi kategooriasse, aga ütles seda alles intervjuu jooksul. Seega pidin rahulikuks jäädes kohapeal küsimusi ümber sõnastama ja tuvastama, mis küsimusi ma ei saanudki tema käest küsida. Intervjuu tuli lühem kui lootsin ja seda oli keeruline tulemuste osas kasutada, kuna tema kogemused erinesid teistest intervjueritavatest märgatavalt.

Intervjuusid läbi viies muutus kogukonnateemaliste küsimuste küsimine keeruliseks, sest neid ette valmistades ei olnud ma lähtunud eeldusest, et näituse koostajate jaoks linnaosa oligi kogukond. Minu hinnangul õnnestus mul aga enamus olulisi küsimusi vastavalt intervjuu käigule ümber sõnastada ja sisulised vastused kätte saada. Üldiselt hindan õnnestunuks ka seda, kui palju kuulamis põhiseid küsimusi intervjuusid läbi viies küsisin, mis aitasid mul saada huvitavat lisainfot ja selgust selle kohta, kuidas uuringus osalejad mõtestasid uuringus olulisi mõisteid.

Intervjuude kavasid koostades oleksin pidanud tähelepanelikumalt uurimisküsimustele lähtuvalt küsimusi moodustama ja sõnastama, sest see oleks aidanud hoida intervjuude fookust uuringus olulistel teemadel ning teinud hilisema tekstianalüüsi hõlpsamaks. Lisaks oleks aidanud küsimuste sõnastamises eriala spetsiifiliste mõistete ja sõnastuse vältimine, mistõttu jäi mul paar küsimust intervjuusid läbi viies küsimata (sest need olid sõnastatud viisil, kuidas ma küsiks seda kommunikatsioonitöötajalt, kuid ma ei intervjuerinud ühtegi kommunikatsioonitöötajat).

Põhjus, miks ma ei intervjuueerinud ühtegi kommunikatsioonitöötajat, seisnes asjaolus, et need kommunikatsioonitöötajad, kes tegelesid „Meie Tartu“ näitusega, olid lapsehoolduspuhkusel ja haiguslehel. Ajal, mil töölt lahkusin, palgati „Meie Tartu“ turundusega tegelema uus inimene, kes aga ei olnud osalenud varasemas kaasamise organiseerimises ega inimestelt lugude ja tagasiside kogumises.

Olin Tartu Linnaajaloo Muuseumides kommunikatsioonispetsialistina tööl augustist 2023 märtsini 2024. Ma ei tegelenud aktiivselt „Meie Tartu“ näituse turunduse ega kommunikatsiooniga, osalesin ühel „Meie Tartu“ näituse koosolekul ja sain umbes kolm näituseteemalist meili. Pidin töökohalt lahkuma märtsis 2024, mistõttu kaotasin potentsiaalse lihtsama ligipääsu kolleegide kontaktandmetele ja ka mitmetele dokumentidele ning muudele materjalidele. Lisaks võis see tuua endaga kaasa alateadlikku negatiivset kallutatust uuringu teema suhtes, mida püüdsin siiski vältida võimalikult objektiivseks jäädes.

Arvan, et edaspidistes uuringutes ja ka näituse koostamisega seotud osalusprojektides vajaks tähelepanu see, et linnaosade või organisatsioonide käsitlemisel välditaks ülemäärast kogukonna väljendi kasutamist ja käidaks mõistega „kogukond“ ümber ettevaatlikult. Kaasamist saaks edasi uurida selle nurga alt, mis põhjustel ja eesmärkidel erinevad muuseumid Eestis kaasamisprojekte läbi viivad. „Meie Tartu“ puhul oli peamine põhjus majanduslik, kuid näituse koostajad tõid välja ka kaasamise muid positiivseid mõjusid muuseumile ja kaasatutele. Veel saaks uurida, mis osalusstiilid Eesti muuseumides levinumad on ehk kuidas muuseumid inimesi oma töösse kaasavad. Lisaks saaksid olla uurimisobjektiks muuseumide kaasamisprojekte puudutavad artiklid ja kajastused ning nende sisu. Saaks uurida seda, kuidas kaasamisprojekte meedias laiemale avalikkusele tutvustatakse ja mil määral need üldse kajastust leiavad.

KOKKUVÕTE

Tartu linnamuuseumi uus püsinäitus “Meie Tartu” on eriline nii Tartu Linnaajaloo Muuseumide jaoks kui ka üldiselt Eesti muuseumimaastikul, sest näituse loomisesse on kaasatud Tartu linnaelanikud ja kogukonnad. Uuringu käigus uurisin, mis määral ja kuidas täpselt indiviide ja kogukondi näituse loomisesse kaasati muuseumi poolt.

Lõputöö eesmärk oli anda kvalitatiivset uurimismeetodit kasutades ülevaade näituse “Meie Tartu” näituse koostajate ning kaasatud linnaelanike ja kogukondade tagasivaatest ja õppetundidest kaasamise projekti läbiviimisest. Peale linnaelanike kaasasid kuraatorid näituse loomisesse ka erinevate Tartu kogukondade liikmeid. Kuidas näituse koostajad defineerivad kogukondi, kuidas nende kaasamine õnnestus ja kuidas see mõjutas kaasatud inimeste kogukonnatunnet, uurisin töö käigus.

Näituse koostajate ja kaasatud inimeste seisukohtade teada saamiseks viisin läbi kuus poolstruktureeritud intervjuud, neist kaks näituse kuraatoritega ja ühe Tartu Linnaajaloo Muuseumide direktor Risto Lehistega. Ülejäänud kolm intervjuud viisin läbi kaasatud inimestega. Saadud andmeid analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodiga. Intervjuud transkribeerisin ja kodeerisin avatud ja suunatud kodeerimise segameetodiga.

Lähtuvalt uurimisprobleemist ja töö eesmärgist olid uurimisküsimused järgmised: 1) Missugused on näituse koostajate põhjendused indiviidide ja kogukondade kaasamisele näituse „Meie Tartu“ loomisel?; 2) Kuidas kaasati näituse “Meie Tartu” loomisel indiviide ja kogukondi?; 3) Milles seisneb näituse koostajate ja kaasatud inimeste jaoks kogukond näituse “Meie Tartu” kontekstis?; 4) Millised on näituse koostajate ja näituse loomisesse kaasatud inimeste õppetunnid kaasamise kohta?

Näitus otsustati teha kaasamisprojektina majanduslikel põhjustel, aja ja rahaliste ressursside puuduse tõttu. Algselt oli näituse osalusstiiliks plaanis kasutada majutatud ehk võõrustavat osalusstiili, kuid näituse koostajad said üsna ruttu aru, et nad ei saaks selle eduka organiseerimisega hakkama, see ei kattu näituse eesmärkidega ja „Meie Tartu“ vajab õnnestumiseks siiski kuraatoritelt üsna palju näituse sisu kureerimist.

Näituse koostajad pöördusid esmajoones linnaosade seltside poole, mille liikmetelt sooviti nende linnaosa fookuse välja mõtlemist, mida võib nimetada koostöötavaks osalusstiiliks. Linnaosad,

kus ei olnud seltse või mille seltsidega ei saadud kontakti, mõtlesid kuraatorid ise välja fookuse ja pöördusid kindlate inimeste poole, kellelt sooviti selle teema kohta lisainfot. Seda võib nimetada panustavaks osalusstiilik.

Näituse koostajad käsitlesid linnaosasid ja nende seltse näituse kontekstis kogukondadena. Kaasatud inimeste hulgas oli nii neid, kes tunnetasid oma linnaosas kogukonnatunnet ja ütlesid, et olid kogukonna liikmed kui ka ühe linnaosa seltsi liige, kes ütles, et tema linnaosas ei ole ühte suurt kogukonda ja tema kogukonnatunnet seal elades ei tunneta. Näituse koostajad kahtlesid ka ise selles, kas on korrektne kõiki linnaosasid kogukondadena käsitleda. Kogukonna mõiste jäi näituse koostajatele endile mitmetähenduslikuks.

Näituse jätkutegevustena soovivad näituse koostajad korraldada erinevaid tuure ja aktsioone ning minna siirdemuuseumina näitusega linnaosadesse kohale. Aktsioonidega soovivad näituse koostajad linnaosades midagi paremaks muuta, algatades muuseumina kampaaniaid, et koostöös linnaosade aktivistidega näiteks linnaosa seltse asutada või puuallesid istutada. See viitab muuseumi soovile kujuneda kogukonna jaoks ankurasutuseks, sest muuseum soovib hakata teadlikult tegutsema kogukonna suunal, luues kogukonnaliikmetega suhted ja andes neile vahendid selleks, et midagi paremaks muuta.

Näituse loomisesse kaasatud intervjueeritavatel oli positiivne kogemus, nende meelest olid näituse koostajad sõbralikud ja neile meeldis vähene vastutus. Näituse koostajad jäid rahule sellega, kuidas ja kui paljusid inimesi nad kaasasid näituse koostamisse. Nad arvavad, et näituse sellisel viisil koostamise tulemusena suhestub muuseum paremini linnaga ja küllastajate arv Tartu linnamuuseumis suureneb.

Kaasamine on positiivne ja oluline viis, kuidas võimestada linnaelanikke, kutsudes neid osalema muuseumi töös. Õnnestunud kaasamiseks, kus ei võõrastata neid, kellest näitus tehakse, on vajalik suur panus ja investering kõigilt osapooltelt. Lõpetuseks võib öelda, et minu hinnangul on vajalik näituse koostajatel omavahel kokku leppida spetsiifilisemalt kaasamise eesmärk, mida kommunikeerida ka kaasatutele, et nad teaksid, kas nende ülesanne on mõelda välja, kuidas näitusel edasi anda oma linnaosas elamise tunnetust või kogukonnatunnetust. Lisaks on oluline, et näituse koostamises osalejad mõtestaksid kogukonna mõistet sarnaselt, kui tegevuse eesmärk on kogukondade kaasamine. Vastasel juhul võib juhtuda, et kasutatakse mõistet „kogukond“ seal, kus see puudub.

SUMMARY

Museum communication in engaging individuals and communities in the participatory exhibition "Meie Tartu" ("Our Tartu")

Tartu City History Museums have been preparing Tartu City Museums' new permanent exhibition „Our Tartu“ beginning in autumn 2022. The new exhibition is a participatory project, where everybody living in Tartu was encouraged to take part in by sharing their stories, items and photographs that represent Tartu and its city districts. The opening of the new exhibition is planned to occur in June 2024.

The exhibition “Our Tartu” is special for both Tartu City History Museums as well as overall Estonia’s museum landscape, because of its participatory nature. The curators of the exhibition involved both individuals as well as members of different communities in Tartu to take part in the creation of “Our Tartu”. The term “community” doesn’t have a set definition, people use other words instead of it and thus understand the term to have very different meanings. I believe it is then important to find out how the curators of “Our Tartu” and the people involved in making it understand the term “community” and how communities are portrayed in the exhibition.

Museums both in Estonia as well as Europe have been including more people in museums’ activities, which can be seen in different projects and exhibition in past decades. Including citizens in the making of an exhibition transforms the power dynamics of the museum and its audience. Instead of only the curators deciding what is shown in an exhibition at the museum, the audience can have a say in it.

The objective of this thesis was to give an overview of the lessons and experiences of both the museum workers and the included individuals and communities who worked on the exhibition “Our Tartu”. These lessons could be useful to different institutions such as museums and libraries who are interested in collaborating with and inviting their audiences and surrounding communities to participate in projects.

Based on the objective of the thesis, the research questions were as follows: 1) What were the reasons for including citizens and communities to the making of the exhibition “Our Tartu”? 2) How were citizens and communities included in the making of the exhibition “Our Tartu”? 3) How do museum workers and the participants give sense to the term “community” in the context of this exhibition? 4) What are the lessons learned for both the museum workers and the participants?

To find out the experience and opinions of both parties, I conducted six semi-structured interviews, half of which were with individuals who were included in the making of the exhibition and the other half of which were conducted with museum workers, including the two curators of the exhibition and the director of the museum. I then analyzed the results of the interviews using qualitative research methods.

All in all, both the curators, the director and the interviewed participants who were included in the making of „Our Tartu“ were satisfied with the experience. The individuals who had the opportunity to participate thought that the museum workers were friendly and they liked that they had little responsibility. The curators and director were happy with how many people they included and with how they went about it. The director expressed hope that the museum now relates better to the city and its people and that there will be more visitors to the museum.

The reasons for conducting the new exhibition as a participatory project were economical: Tartu City Museum had little money and time to complete a new permanent exhibition in time for Tartu being Europe’s Capital of Culture in 2024. Because of that, in the beginning the museum workers planned to make the exhibition using a “hosted” participatory style, but the curators quickly realized that they couldn’t organize that successfully, it didn’t fit with the goals of the exhibition and they felt that a stronger curator’s presence was needed than that style would allow.

The curators employed both a collaborative and a contributory style for this participatory project. The curators turned first to city districts’ societies to ask them to come up with ideas for the focus of their city district in the exhibition. In city districts that didn’t have a society, the curators thought of the focus themselves and turned to specific people to interview for additional information.

The museum workers treated city districts and their societies as communities in the context of this exhibition. There were participants who were a part of their city districts’ society and agreed with this, and there was a participant who was a part of their city districts’ society but didn’t agree with this approach, saying that in their city district, there isn’t an overarching sense of community and their city district society isn’t a community, but more of a public service organization. One curator expressed doubt about treating all city districts as having and being communities and said that the term “community” stayed muddled for the curators themselves.

As continuation activities for the exhibition, the curators want to organize different tours and campaigns as well as put up temporary exhibitions in all city districts. With the campaigns, the museum workers want to make life better in city districts, collaborating with the locals to start up new city district societies and plant trees. This shows the museums’ wish to become an anchor

institution for the citizens of Tartu, consciously operating towards the community, building relationships with its members and giving them the resources to make their lives better.

Conducting participatory projects is a positive and important way to empower citizens, inviting them to participate in the museum's activities. To include people successfully and not alienate those about whom the exhibition is made, a huge commitment and investment is needed on both the museums and the participants' part.

In conclusion, I believe that the conductors of the participatory project need to set a specific goal for the reason for including citizens and communities that is also communicated to the participants so that they know what is expected of them, for example in this exhibitions case, do the curators want to know about their community or how it is to live in their city district. In addition, I find it important that all the people involved in the making of the exhibition are on the same page about the definition of important terms such as "community". If one of the goals is to include communities, then it is important to avoid situations where the term is used but there actually is not a community present.

KASUTATUD KIRJANDUS

Carpentier, Nico 2011. *Media and Participation: A Site of Ideological-Democratic Struggle*. Bristol, Chicago: Intellect. doi:10.26530/OAPEN_606390

Coghlan, R. (2018). "My voice counts because I'm handsome." Democratising the museum: the power of museum participation. *International Journal of Heritage Studies*, 24(7), 795-809. doi:10.1080/13527258.2017.1320772

Gilchrist, A. (2019). *The Well-Connected Community: A Networking Approach to Community Development*. Bristol: Bristol University Press.

Gilchrist, A. ja Taylor, M. (2022). *The Short Guide to Community Development*. Bristol: Bristol University Press.

Hommikuintervjuu: Lauri Räpp ja Risto Lehiste, Linnamuuseumi projekt. (2023). *Ring FM*, 4. aprill. Kasutatud 07.05.2024, https://ringfm.treraadio.ee/kordus/10445/hommikuintervjuu-lauri-rapp-ja-risto-lehiste-linnamuuseumi-projekt?fbclid=IwAR0kdwAcGT4d_3d4HkdPqZshmLiproeuS6h0EoxYqqQJIXOuordCk8jzvTY

ICOM approves a new museum definition. (2022). *ICOM international council of museums*, 24. august. Kasutatud 02.01.2024, <https://icom.museum/en/news/icom-approves-a-new-museum-definition/>

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 07.05.2024, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kelly, L. (2013). The Connected Museum in the World of Social Media. K. Drotner ja K. C. Schrøder (toim), *Museum Communication and Social Media. The connected museum* (lk 65). Oxon: Routledge.

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lehiste, R. (2023). Mitu linna mahub ühte linna? *Tartu Postimees*, 24. märts. Kasutatud 07.05.2024, <https://tartu.postimees.ee/7738901/risto-lehiste-kui-mitu-linna-mahub-uh-te-linna>

Lepik, K., Pruulmann-Vengerfeldt, P. ja Runnel, P. (2014). Külastajad, kasutajad, auditooriumid: inimeste kontseptualiseerimisest muuseumis. P. Runnel (toim), *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat 57* (lk 97-115). Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Linnal on lugu! (i.a). *Tartu Linnaajaloo Muuseumide koduleht*. Kasutatud 02.01.2024, <https://muuseum.tartu.ee/>

Meie Tartu. (i.a). *Tartu Linnaajaloo Muuseumid*. Kasutatud 02.01.2024, <https://muuseum.tartu.ee/tartu-linnamuuseum/meie-tartu/>

Munro, E. (2013). “People just need to feel important, like someone is listening”: Recognising museums’ community engagement programs as spaces of care. *Geoforum*, 48, 54–62. doi:10.1016/j.geoforum.2013.04.008

Mutibwa, D. H., Hess, A. ja Jackson, T. (2020). Strokes of serendipity: Community co-curation and engagement with digital heritage. *Convergence: The Journal of Research into New Media Technologies*, 26(1), 157–177. doi: 10.1177/1354856518772030

Narusson, D. (2022). Kogukonna tähendus. A. Üprus ja I. Kurg (toim), *Teatmik Kirik Keset Küla. Koguduse ja kogukonna koostöö* (lk 13-18). Tallinn: Eesti Diakoonia.

Narusson, D. (2016). Kogukond ja sotsiaalne kaasatus. *Sotsiaaltöö*, 3, 68-71.

Newman, A. ja McLean, F. (2006). The Impact of Museums upon Identity. *International Journal of Heritage Studies*, 12(1), 49–68.

Olev, A. ja Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, 10(3), 409–421.

Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rosenberg, T. J. (2011). History Museums and Social Cohesion: Building Identity, Bridging Communities, and Addressing Difficult Issues. *Peabody Journal of Education*, 86(2), 115–128. doi: 10.1080/0161956X.2011.561171

Raavik, J. (2023). Tartu linnamuuseum kutsub külastajaid näitusele vaidlema. *Tartu Postimees*, 21. september. Kasutatud 02.01.2024, <https://tartu.postimees.ee/7859882/tartu-linnamuuseum-kutsub-kulastajaid-naitusele-vaidlema>

Raudmäe, E. (2023). Linnamuuseum kutsub näituse loomisele appi. *Tartu Postimees*, 27. märts. Kasutatud 02.01.2024, <https://tartu.postimees.ee/7741092/linnamuuseum-kutsub-naituse-loomisele-appi>

Runnel, P., Aljas, A., Jaanits, J. (2023). Teadmiste koosloome ja õppimine Eesti Rahva Muuseumi osalussaal. P. Runnel ja A. Aljas (toim), *Kohanevad ja eksperimentaalsed muuseumid. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat 64* (lk 267–269). Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

(Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014a) – Runnel, P. ja Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2014). Sissejuhatus. P. Runnel (toim), *Osalus Muuseumides* (lk 7-11). Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

(Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014b) – Runnel, P. ja Pruulmann-Vengerfeldt, P. (toim). (2014). *Democratising the Museum. Reflections on Participatory Technologies*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

(Runnel ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014c) – Runnel, P. ja Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2014). When the Museum Becomes the Message for Participating Audiences. P. Pruulmann-Vengerfeldt ja P. Runnel (toim), *Democratising the Museum. Reflections on Participatory Technologies* (lk 35-50). Frankfurt am Main: Peter Lang.

Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz, California: Museum 2.0.

Tartu Ilukirjanduses: Tillemanni kell. (i.a.). Kasutatud 19.05.2024, <https://teele.luts.ee/taxonomy/term/196>

Taimre, E. K., Viltrop, R., Lehtemaa, K., Šein, H. ja Mäe, M. (Režissöörid); Valkna, H. (Produtsent). (2023, 27. aprill). Ringvaade (osa nr 2515) [Telesaate osa]. M., Ossipova (Tegevprodutsent), *Ringvaade*. Eesti Televisioon. Kasutatud 06.05.2024, <https://jupiter.err.ee/1608962168/kas-tunned-tartut>

Tilga K., Lepik K. ja Linno, M. (2022). Raamatukogu kui kogukonna ankur: kvalitatiivne kirjandusülevaade. R. Olevsoo ja K. Riisalu (toim), *Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2021* (lk 16-27). Tartu: Bookmill Trükikoda.

van Ewijk, H. (2010). *European social policy and social work: citizenship-based social work*. London: Routledge

Ülejõe paigad ja lood. (i.a). *Tartu Linnaajaloo Muuseumid*. Kasutatud 02.01.2024,
<https://muuseum.tartu.ee/virtuaalkaardid-2/ulejoe-paigad-ja-lood/>

LISAD

Lisa 1. Kodulehe ankeet

Linnaosa

Mis on Teie linnaosa kõige paremini iseloomustav nähtus, ese, inimene, maja vms?

Mis võiks olla Teie linnaosa näituse peatüki pealkiri või tunnuslause?

Head mõtted ja unistused oma linnaosa, Tartu linna või selle näituse kohta

Soovin osaleda vabatahtlikuna näituse „Meie Tartu“ loomisel.

Jah

Ei

Teie kontakt, et saaksime ühendust võtta

Lisa 2. Intervjuu kava näituse koostajatele

A. Näitus “Meie Tartu”

- Kuidas jõudsite näituse “Meie Tartu” koostamise juurde? *Lisaküsimused: Kui kaua olete selle näituse koostamisega seotud olnud? Mis on teie ülesanded näituse koostamisel?*
- Kuidas jõuti otsuseni teha näitus Tartu linnaosadest? (küside neilt, kes osalesid algusest peale olulisemates otsustusprotsessides)
- Kuidas jõuti otsuseni koostada näitus osalusprojektina? (küside neilt, kes osalesid algusest peale olulisemates otsustusprotsessides)

B. Varasemad teadmised ja kogemused

- Mis on teie varasem kogemus osalusprojektidega/muuseumiväliste inimeste kaasamisega muuseumi töösse?
- Mis on muuseumi varasem kogemus osalusprojektidega? (küside timiliikmetelt, kes on muuseumiga seotud ja Tartu Linnaajaloo Muuseumides pikemalt töötanud)
- Kust olete saanud teadmisi või nippe selle kohta, kuidas inimesi efektiivselt kaasata? Olete te midagi lugenud, konverentsidel või seminaridel õppinud, kolleegidelt kuulnud? Millal üldse teieni kaasava muuseumi teema jõudis?

C. Kaasamine

- Mis on teie jaoks „kaasamine“?
- Kuidas valiti inimesi, kes said näitusesse panustada? Kas peale tuntud nimede nähti eraldi vaeva, et leida varjatud nimed ja näod intervjuerimiseks?
- Kuidas kaasatud inimestele „Meie Tartut“ tutvustasite? Millised olid selle näitusega seoses teie poolt väljendatud ootused, millega kaasatavate poole pöördusite? Kuivõrd selgitasite inimestele kaasamist "Meie Tartu" raames (milles kaasamine seisneb)?
- Mis kanaleid kasutasite kaasatavate inimesteni jõudmiseks? (= kuidas kaasatavate inimestega ühendust võeti) (telefonikõned, näost näkku suhtlus, e-kirja teel, kodulehel oleva vormi kaudu, paberflaierite kaudu muuseumis kohapeal, ...)
- Mis sõnumeid kasutasite inimeste kaasamisel? (milliseid: veenvaid, selgitavaid, ...)
- Mida sisuliselt kaasamises head nägite? Mis lisandväärtust andis kaasamine näitusele, võrreldes mõne teise näitusega, kus taolist osalusaktiooni ei korraldatud?

D. Kogukonnad

- Kuidas teie defineeriksite kogukonda?
- Missuguste näitajate järgi otsustasite, kus on Tartus olemas kogukonnad ja kus ei ole? *Abiküsimus: mis kogukonnad on teie meelest Tartus olemas?*
- Missuguste näitajate järgi otsustasite, kus on Tartus olemas kogukonnad ja kus ei ole? (küsi neilt, kes osalesid algusest peale olulisemates otsustusprotsessides)
- Milliseid kogukondi kaasati näituse loomisel? Kas eesmärk oli ka tuua nähtavalt neid olemasolevaid kogukondi, kes pole nii populaarsed? Kas kuskil linnaosas avastati, et seal on kogukond, millest varem ei teatud?
- Kuivõrd oli uue kogukonna moodustumise toetamine kuraatoritel mõttes „Meie Tartu“ näituse ümber või näitusega seoses?
- Kuidas Tartu kogukonnad näituse loomisesse sisuliselt panustasid?
- Kas muuseumil/teil oli varem suhted olemas erinevate kogukondadega või loodi need suhted alles nüüd?

E. Õppetunnid. Praktika vs teooria.

- Mis Teie hinnangul selle näituse puhul hästi õnnestus?
- Kui saaksite uuesti seda näitust teha, siis mida teeksite teisiti?

Lisa 3. Intervjuu kava kaasatud inimestele

A. Näitus „Meie Tartu“

- Kuidas kuulsite näitusest „Meie Tartu“? Mis kanali kaudu?
- Kuidas jõudsite näitusesse “Meie Tartu” panustamise juurde?
- Kuidas muuseumitöötajad teile näitust kirjeldasid?
- Kuidas tutvustasid muuseumitöötajad teile seda, mida nad teilt soovivad?
- Millist linnaosa esindasite?
- Mis kaalutustel otsustasite osaleda "Meie Tartu" näitusesse panustamises?
- Milles seisnes teie panus näituse valmimisse?
- Milline on teie varasem kokkupuude Tartu Linnaajaloo Muuseumidega? (Milline on teie varasem kokkupuude üldiselt muuseumidega?)

B. Kaasamine

- Kuidas saite teie aru, milles seisneb „kaasamine“?
- Mida arvate sellest, et tavalisi inimesi näituse koostamisse kaasatakse?

- Kas selliseid projekte võiks teie arvates olla rohkem?
- Mõeldes oma kogemusele, milliseid olid Teie arvates taolisel viisil näituse koostamise head küljed? Aga mis jättis soovida?

Vahele rääkisid lühidalt: „Meie Tartu“ koostajad on rääkinud, et iga linnaosa on justkui üks kogukond ning näituse valmimisse kaasati ka erinevate kogukondade esindajaid.

C. Kogukonnad

- Mis on teie jaoks kogukond/Kuidas teie defineeriksite kogukonda? Kas olete osa mõnest kogukonnast?
- Mida soovisid näituse koostajad teie kogukonna kohta teada saada?
- Kuidas te näituse koostajatele oma kogukonda tutvustasite?
- Kuivõrd mõjutas „Meie Tartu“ näitusel kaasatud olemine teie kogukonnatunnet?

D. Õppetunnid. Tagasivaade kogemusele.

- Kuidas jäite üldiselt „Meie Tartu“ näitusega seotud kogemusega rahule?
- Kas sooviksite veel näituste koostamisse sarnasel viisil kaasatud olla?
- On teil anda muuseumitöötajatele mõni soovitus selle kohta, kuidas võiks teinekordki inimesi näituse loomisesse kaasata?

Lisa 4. Kaasatud3 loodud visuaal näituse „Meie tartu“ jaoks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Anita Tamm _____,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

_____ Muuseumikommunikatsioon indiviidide ja kogukondade näituseloomesse kaasamisel

„Meie Tartu“ näitel _____,

Mille juhendaja on _____ Krista Lepik _____,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anita Tamm

23.04.2024